

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra veřejného práva

Právní odpovědnost v současném právu

Bakalářská práce

Legal liability in current law

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. JUDr. Jan Tryzna, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Lucie Veselá

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Ve Střednicích, dne 14. 3. 2022

.....

Lucie VESELÁ

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu docentu JUDr. Janu Tryznovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a za jeho cenné rady a připomínky.

Anotace

Tato práce se zabývá právní odpovědností v současném právu. Cílem práce je popsat právní odpovědnost obecně a dále komparovat podobnosti a rozdíly jejích jednotlivých vybraných aspektů v rámci trestního, správního a občanského práva. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola pojednává o právní odpovědnosti obecně, o jejích funkcích a různých pojetích. Druhá kapitola se zabývá předpoklady vzniku právní odpovědnosti a je již jako všechny následující kapitoly rozlišena podle tří zmíněných právních odvětví. Třetí kapitola řeší vyvození důsledků ze vzniku právní odpovědnosti. Ve čtvrté kapitole jsou analyzovány okolnosti vylučující protiprávnost. Na konci druhé, třetí i čtvrté kapitoly se pak vždy nachází komparace zjištěných podobností a rozdílů.

Klíčová slova

komparace * občanské právo * odpovědnost * povinnost * sankce * správní právo
* škoda * trestní právo

Annotation

This thesis deals with legal liability in current law. The aim of the thesis is to describe legal liability in general and to also compare the similarities and differences of its individual aspects within criminal, administrative and civil law. The work is divided into four main chapters. The first chapter deals with legal liability in general, its functions and various concepts. The second chapter deals with the preconditions for the emergence of legal liability and, like all subsequent chapters, is distinguished according to the three legal branches mentioned. The third chapter deals with the derivation of the consequences of the emergence of legal liability. The fourth chapter analyzes the circumstances precluding illegality. At the end of the second, third and fourth chapters, there is always a comparison of the identified similarities and differences.

Keywords

comparison * civil law * liability * obligation * sanction * administrative law
* damage * criminal law

Obsah

ÚVOD.....	7
1 PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST.....	8
1.1 Funkce právní odpovědnosti.....	8
1.2 Koncepce právní odpovědnosti.....	9
1.2.1 Aktivní koncepce právní odpovědnosti.....	10
1.2.2 Pasivní koncepce právní odpovědnosti.....	10
1.2.3 Pohled do historie pojetí teoretických koncepcí právní odpovědnosti	10
1.3 Subjektivní a objektivní právní odpovědnost.....	12
2 PŘEDPOKLADY VZNIKU PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	13
2.1 Vznik trestní odpovědnosti.....	13
2.2 Vznik správní odpovědnosti.....	16
2.3 Vznik odpovědnosti v občanském právu.....	18
2.4 Komparace.....	21
3 VYVOZENÍ DŮSLEDKŮ ZE VZNIKU PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	24
3.1 Trestněprávní sankce.....	24
3.1.1 Trest.....	24
3.1.2 Ochranná opatření.....	35
3.1.3 Ukládání trestních sankcí.....	39
3.2 Správní tresty.....	41
3.2.1 Druhy správních trestů a ochranných opatření.....	43
3.3 Náhrada škody v občanském právu.....	46
3.4 Komparace.....	49

4	OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST.....	52
4.1	OVP v trestním právu.....	52
4.2	OVP ve správním právu	55
4.3	OVP v občanském právu	57
4.4	Komparace.....	59
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

ÚVOD

Člověk je celý život za něco odpovědný. V podstatě ihned od doby, kdy z toho začne mít rozum. Snad každá lidská činnost v sobě nese prvek odpovědnosti, který si často ani nemusíme dobře uvědomovat. Vypracovávání domácích úkolů, uzavírání manželství, stavba domu nebo řízení automobilu jsou řízeny pravidly, která jsou stanovena právními normami. Na druhou stranu však ne všechny činnosti v lidském životě se dají považovat za platné právní úkony.

Aby se dala jednání lidí považovat za jednání právní, musí být pro ně splněny předpoklady stanovené zákonem. Každý z nás má už od narození svou právní subjektivitu, která je stanovena v čl. 5 Ústavy ČR – „Každý je způsobilý být nositelem subjektivních práv a povinností.“ Druhou podmínkou je způsobilost k právnímu jednání neboli svéprávnost. Plné svéprávnosti člověk nabývá dovršením 18 let věku. V neposlední řadě je tu pak také delikttní způsobilost, tedy schopnost subjektů nést negativní následky svého protiprávního jednání, které člověk dosáhne 15. narozeninami. Tato způsobilost má lidem pomoci předvídat konsekvence, jež mohou nastat v důsledku jejich jednání a za něž pak také nesou odpovědnost.

V současnosti existuje mnoho druhů odpovědnosti. Tématem této bakalářské práce je odpovědnost právní. Jak už bylo naznačeno, jedná se o hodně rozsáhlé téma, takže cílem práce je analýza právní odpovědnosti z několika hledisek, která by měla umožnit zájemcům ze stran laické společnosti, případně začínajících studentů právního zaměření, se alespoň rámcově zorientovat v dané problematice. První kapitola pojednává obecně o právní odpovědnosti, jejích funkcích, koncepcích apod. Další kapitoly jsou pak již zaměřeny na komparaci podobností a rozdílů vybraných aspektů u tří základních druhů právní odpovědnosti – trestní, správní a občanskoprávní. Nejprve jsou řešeny předpoklady vzniku, následně jaké mohou být vyvozeny důsledky z takto vzniklé odpovědnosti a poslední kapitola se týká okolností vylučujících protiprávnost, tedy ve výsledku vylučujících i vznik právní odpovědnosti, která by jinak byla na místě.

1 PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST

V právní teorii je právní odpovědnost obvykle chápána jako nutnost osoby nést důsledky za její konání nebo opomenutí. Je to jeden z podstatných institutů právní teorie i praxe, jehož základy byly položeny a postupně taktéž zdokonaleny již v římském právu. Jen těžko si lze představit společenský normativní systém, v němž by neexistovala určitá hrozba následků za nesplnění povinností uložených zákonem nebo jiným předpisem.

Právní odpovědnost bývá nejčastěji definována jako „*uplatnění nepříznivých právních následků, stanovených v dispozici právní normy, vůči delikventovi – tomu, kdo porušil právní povinnost.*“¹

Gerloch definuje právní odpovědnost jako „*zvláštní formu právního vztahu, ve kterém dochází na základě porušení právní povinnosti ke vzniku nové právní povinnosti sankční povahy.*“²

Pojem právní odpovědnosti v sobě tedy zahrnuje prvek předvídaných nepříznivých právních následků, což znamená, že ten, kdo poruší svou právní povinnost, bude určitou mírou zatížen konkrétně stanovenými právními následky. Druhým prvkem je pak státní donucení buď ve formě sankce, jež je obecným znakem odpovědnosti, tedy v nepřímé formě, nebo ve formě přímé, která spočívá v nuceném splnění právní povinnosti.³

1.1 Funkce právní odpovědnosti

Mezi základní funkce právní odpovědnosti lze řadit zejména funkci reparační, satisfakční, represivní a preventivní. Dalšími funkcemi může být např. funkce signalizační nebo kanalizační.

¹ HARVÁNEK, Jaromír et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. Str. 355. ISBN 978-80-7380-458-9.

² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. Str. 172. ISBN 978-80-7380-652-1.

³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. Str. 171 – 172. ISBN 978-80-7380-652-1.

Jak už název první základní funkce napovídá, jejím účelem, respektive účelem právní odpovědnosti obecně, je odčinit vzniklý škodlivý následek. Největší význam má u majetkové právní odpovědnosti, kde se uplatňuje hlavně ve formě uvedení v předešlý stav (tzv. naturální restituce), případně jako hmotné odškodnění (kompenzace). Proto někdy bývá reparační funkce právní odpovědnosti nazývána také jako funkce kompenzační.

Satisfakční funkce je zvláštním druhem funkce kompenzační. Uplatňuje se zejména v oblasti práva na ochranu osobnosti. Jako reparace zde bývá užíváno přiměřeného zadostiučinění, např. omluva v tisku.

Úkolem funkce reparační je postihnout újmou toho, kdo porušil právní povinnost. Tato újma se v jednotlivých právních odvětvích dosti liší.

Funkce preventivní směřuje na předcházení porušování práva a z něho vyplývajících povinností. Tento preventivní prvek je v určitém pohledu obsažen i ve všech ostatních funkcích.

Funkce kanalizační nebo signalizační už nebývají řazeny mezi základní, zde jsou zmiňovány spíše pro zajímavost, aby nebyla soustředěna pozornost pouze na výše zmíněné čtyři. Kanalizační funkce má za úkol odvádět nežádoucí společenskou energii způsobenou porušením práva, signalizační zase může pomoci sbírat statistické údaje, např. v jakém odvětví jsou právní povinnosti porušovány nejvíce.⁴

1.2 Koncepce právní odpovědnosti

Při řízení se schématem vzniku právní odpovědnosti ve smyslu – primární právní povinnost => porušení primární povinnosti => sekundární povinnost – lze rozlišit dvě základní koncepce právní odpovědnosti, se kterými se setkáváme i v současných učebnicích.

⁴ HARVÁNEK, Jaromír et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. Str. 360. ISBN 978-80-7380-458-9.

1.2.1 Aktivní koncepce právní odpovědnosti

Tato koncepce, která bývá nazývána též pozitivní nebo perspektivní, je založena na myšlence, že právní odpovědnost vzniká současně s primární právní povinností. Je zde chápána jako odpovědnost za řádné plnění, ale samozřejmě tu pořád figuruje i hrozba sankcí za případné nesplnění jedné nebo vícero právních povinností. V této koncepci výrazně dominuje výchovný, preventivní aspekt, protože zde právní odpovědnost aktivně působí do budoucna, aby odpovědná osoba své povinnosti svědomitě splnila.⁵ Na této koncepci stojí z větší části právo občanské, které právě klade důraz na prevenční povinnost (viz kapitola 2.3).

1.2.2 Pasivní koncepce právní odpovědnosti

Zde vzniká právní odpovědnost až po porušení primární právní povinnosti, tedy spolu se sekundární právní povinností. Tato koncepce bývá označována také jako sankční nebo retrospektivní a v současné době na české právní scéně převládá. Stojí na ní právo trestní, správní, ale i povinnosti nahradit některé druhy škod v právu občanském.

Tyto dvě výše zmíněné základní koncepce právní odpovědnosti jsou pravděpodobně nejčastější a nejvýznamnější. Za tu dobu, kdy se o právní odpovědnosti a jejích pojetích polemizuje, ale vznikly i další koncepce, které by bylo zajímavé pro zpestření zmínit.

1.2.3 Pohled do historie pojetí teoretických koncepcí právní odpovědnosti⁶

Již od 50. let 20. století se stále diskutuje o koncepcích právní odpovědnosti. Není divu, protože odpovědnost je nedílnou součástí práva. Jednou z hlavních rozepří v dosavadní diskusi je odpověď na otázku přesných předpokladů vzniku právní odpovědnosti. Zda jsou lidé odpovědní již za splnění primární právní povinnosti (aktivní koncepce) nebo až za její porušení (sankční koncepce).

⁵ HARVÁNEK, Jaromír et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. Str. 358. ISBN 978-80-7380-458-9.

⁶ GERLOCH, Aleš a Karel BERAN. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges. Teoretik. Str. 127 – 138. ISBN 978-80-7502-058-1.

Tuto debatu otevřel v roce 1956 Viktor Knapp, který se ve svém díle zabýval aktivní koncepcí právní odpovědnosti. Tvrdil tedy, že člověk je odpovědný za to, že svou povinnost splní, nikoliv nesplní. Rozlišil dvě fáze průběhu vzniku právní odpovědnosti. „*V první fázi působí preventivně vedle primární povinnosti a neprojevuje se. Druhá fáze pak nastává porušením primární povinnosti. Tehdy se odpovědnost aktivizuje.*“⁷

Knappovo pojetí bylo ale následně zkritizováno několika dalšími významnými právními teoretiky.

Jedním z těchto kritiků byl Josef Macur, jenž ve svém díle v roce 1980 rozlišil právní vazby na slabší, které jsou více abstraktní, a silnější, kde vznikají právní vztahy. Z toho poté vyvodil, že právní norma nepůsobí na subjekt pouze v právních vztazích, ale právě i ve zmíněných volnějším vazbách ve formě hrozby ještě před porušením primární povinnosti. Uvedl také, že síla působení právní normy není vždycky stejná. Vůči Knappově koncepci uvedl poté ještě několik dalších námitek či doplnění.

Josef Macur se zabýval spíše sankčním pojetím odpovědnosti. Došel k závěru, že „*uplatnění každé sankce spadá v jedno se vznikem právní odpovědnosti.*“⁸ Pojmy sankce a odpovědnost ale rozlišil.

Macur ve svém obsáhlém díle také popsal vlastní systematiku koncepcí právní odpovědnosti, kdy klasifikoval celkem pět různých koncepcí. Diferencioval je přitom podle tří prvků, které podle něho právní odpovědnost obsahuje, a to jsou společenské odsouzení, nepříznivé následky a jako poslední prvek státního donucení. Koncepce pak vymezil podle toho, jak velký význam přisuzovala každému z těchto tří prvků, na koncepci komplexní, mocenskou, sankční, dále koncepci aktivní odpovědnosti a konečně na koncepci extenzivní.

⁷ GERLOCH, Aleš a Karel BERAN. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges. Teoretik. Str. 129. ISBN 978-80-7502-058-1.

⁸ Tamtéž: str. 134.

1.3 Subjektivní a objektivní právní odpovědnost

Subjektivní právní odpovědnost se od objektivní liší nejvíce tím, že musí být vždy odpovědností za zavinění. Člověk zde tedy musí mít v každém případě určitý vnitřní psychický vztah k porušení určité právní povinnosti. Proto se lze někdy setkat i s názvem „odpovědnost za zavinění.“⁹ V případech subjektivní odpovědnosti může dojít k tzv. exkulpaci neboli vyvinění.

Naproti tomu objektivní odpovědnost zavinění v žádné formě nevyžaduje. Vzniká při nezaviněném protiprávním jednání nebo při protiprávním stavu, za který osoba nese odpovědnost, ačkoli ho nezavinila. Proto bývá tato odpovědnost označována i jako „odpovědnost za protiprávní stav, za výsledek.“¹⁰ Aby mohla být zmírněna přísnost této odpovědnosti, bývá zde obvykle možnost tzv. liberace (zproštění se odpovědnosti), kdy se „může odpovědný subjekt odpovědnosti za škodlivý následek zcela nebo z části zprostit, pokud prokáže, že přes veškerou snahu a úsilí, které vynaložil k odvrácení protiprávního stavu, by tento stav stejně nastal.“¹¹ Lze se ovšem setkat i s absolutní objektivní odpovědností, která liberaci nepřipouští, a osoba je pak odpovědná za každých okolností.

⁹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. Str. 202. ISBN 978-80-7380-652-1.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ BUDÍKOVÁ, Alice. *Objektivní a subjektivní právní odpovědnost, speciální druhy odpovědnosti*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha, Katedra práva. Vedoucí práce Mgr. Soňa Koničková.

2 PŘEDPOKLADY VZNIKU PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

2.1 Vznik trestní odpovědnosti

Trestní odpovědnost je spojena se spácháním trestného činu, čímž následně vzniká povinnost strpět sankci, kterou stanoví trestní zákon – trestní zákoník,¹² zákon o soudnictví ve věcech mládeže¹³ nebo zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim¹⁴. Ačkoli při spáchání trestného činu existuje na jedné straně delikvent a na druhé poškozený, odpovědnostní vztah vzniká mezi delikventem a státem. To je jeden ze základních znaků veřejného práva, do kterého trestní právo patří.

Ustanovení § 13 odst. 1 trestního zákoníku definuje trestný čin jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“¹⁵ Zmíněnými znaky jsou zejména typové znaky skutkové podstaty trestného činu, přičetnost a dovršený věk 15 let pachatele, jelikož § 25 trestního zákoníku definuje vznik trestní odpovědnosti negativně takto: „*Kdo v době spáchání činu nedovrší patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.*“¹⁶ K institutu přičetnosti a s ním spojeném vzniku trestní odpovědnosti se opět negativně vyjadřuje hned § 26 následovně: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“¹⁷ Současný trestní zákoník zná i pojem zmenšené přičetnosti pro situace, kdy jsou rozpoznávací nebo ovládací schopnosti pachatele jen podstatně sníženy. Věk a přičetnost jsou tzv. obecné zákonné znaky trestného činu.

¹² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

¹³ Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* ve znění k 1. 7. 2021

¹⁴ Zákon č. 418/2011 Sb., *o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* v posledním znění

¹⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

Aby byl spáchán trestný čin, musí být také naplněny typové znaky jeho skutkové podstaty: objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.

Objektem trestného činu jsou obecně společenské vztahy, zájmy a hodnoty, které trestní zákoník chrání. Podle druhového objektu jsou jednotlivé trestné činy hierarchicky uspořádány do 13 hlav zvláštní části trestního zákoníku. Ovšem pouze individuální objekt, tedy jednotlivý určitý zájem, k jehož ochraně je určeno dané konkrétní ustanovení zvláštní části trestního zákoníku, je znakem skutkové podstaty trestného činu.

Objektivní stránka zahrnuje zejména jednání, následek trestného činu a příčinný vztah neboli kauzální nexus mezi nimi. Co se týče jednání, je nutné zmínit, že trestného činu je možné se dopustit jak konáním (komisivní jednání), tak i opomenutím (omisivní jednání). Následkem trestného činu musí být porušení nebo ohrožení jeho objektu. Mezi zmíněným způsobem jednání a jeho následkem musí existovat příčinný vztah, který se zkoumá pomocí tzv. teorie podmínky. Tato teorie pomáhá určit, zda by k určitému následku došlo i tehdy, pokud by se určité jednání jednoduše odmyslelo. Trestní odpovědnost je zde ale podle Jelínka¹⁸ omezena dvěma zásadami, a to zásadou umělé izolace jevů, jež redukuje příčiny a následky pouze na ty trestně právně relevantní, a zásadou gradace příčinné souvislosti. Ta stojí na tom, že *„různé příčiny a podmínky mají různý vliv na způsobení následku.“*¹⁹

Jako subjekt trestného činu bývá označován jeho pachatel. Je však důležité si uvědomit, že ve své podstatě nejsou tyto dva pojmy zcela totožné. Podle § 22 odst. 1 trestního zákoníku je pachatelem trestného činu ten, *„kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“*²⁰ Jak už bylo zmíněno na začátku této kapitoly, pachatel musí být při spáchání trestného činu příčetný a starší patnácti let, aby byl trestně odpovědný. U subjektu se ale zkoumá, zda se jedná o subjekt obecný (pachatelem

¹⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges. Student (Leges). Str. 201. ISBN 978-80-7502-380-3.

¹⁹ Tamtéž: str. 202.

²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

může být kdokoli), konkrétní (je vyžadována zvláštní vlastnost pachatele, např. matka) nebo speciální (vyžaduje se zvláštní postavení pachatele, např. úřední osoba). Pachatel na rozdíl od subjektu také neodlišuje od sebe navzájem jednotlivé trestné činy. Je nutné upozornit, že někteří autoři jako typový znak skutkové podstaty trestného činu uvádí právě subjekt, jiní naopak pachatele. Pokud je pachatel mladistvý, tedy je osobou mezi 15. a 18. rokem věku, zkoumá se u něho kromě přičetnosti a věku ještě jeho dostatečná rozumová a mravní vyspělost. Právnícká osoba může být samozřejmě také pachatelem trestného činu. Ustanovení § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob taxativně vymezuje trestné činy, kterých se právnická osoba dopustit nemůže (např. zabití nebo vzpoura vězňů).²¹ Právnícká osoba spáchá trestný čin, pokud se podle § 8 odst. 1 jedná o „protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti“²² a následně jsou pod písmeny a) až d) vymezeny osoby, které takovýto protiprávní čin mohou svým jednáním provést, např. statutární orgán nebo osoba s rozhodujícím vlivem na řízení této právnické osoby. Podle § 9 odst. 1 je pachatelem trestného činu ta právnická osoba, „které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem,“²³ a to způsobem, který uvádí zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (zejména v § 8). Trestní odpovědnost je u právnických osob tedy stavěna na principu tzv. přičitatelnosti. K exkulpací neboli vyvinění může podle § 8 odst. 5 dojít, pokud právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které bylo na právnické osobě možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu výše zmiňovanými osobami zabránila.

Pojem subjektivní stránky trestného činu je pro založení trestní odpovědnosti velmi zásadní. Charakterizuje totiž vztah pachatele ke spáchanému trestnému činu. Obligatorem znakem je zde zavinění, což je „vnitřní psychický vztah člověka k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořeným pachatelem

²¹ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v posledním znění

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

*nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění již v době činu.*²⁴ Z §§ 15 a 16 trestního zákoníku lze vyčíst, že zavinění tvoří dvě složky. První je složka vědění, která představuje vnímání pomocí lidských smyslů, druhá je pak složka volní, jež vyžaduje, aby pachatel chtěl (nebo s tím byl alespoň srozuměn) určitý skutek spáchat. Zavinění musí existovat v době činu a musí se vztahovat na všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Podle (ne)obsažení dvou výše zmíněných složek rozlišujeme zavinění úmyslné a nedbalostní. Úmysl obsahuje složku volní i složku vědění a existuje ve dvou formách – úmysl přímý a úmysl nepřímý. Ustanovení § 15 t. z. říká, že „*trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn.*“²⁵ Ke spáchání většiny úmyslných trestných činů postačuje úmysl nepřímý. Při požadavku úmyslu přímého bývá zméněn v daném ustanovení výraz „s cílem.“ Vedle úmyslu existuje i zavinění z nedbalosti, kde je postrádána složka volní. Nedbalost může být opět dvojího druhu, a to vědomá a nevědomá, o nichž hovoří § 16 odst. 1 trestního zákoníku: „*Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel a) věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.*“²⁶ Při vyšší intenzitě nedbalosti trestní zákoník zná navíc ještě pojem hrubá nedbalost. Pokud pro spáchání trestného činu postačí jednání z nedbalosti, je tento znak vždy výslovně vyznačen.

2.2 Vznik správní odpovědnosti

V rámci správního práva může vzniknout odpovědnost za přestupky, případně za jiné správní delikty. Tato práce se bude zabývat zejména odpovědností

²⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges. Student (Leges). Str. 230. ISBN 978-80-7502-380-3.

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* v platném znění k 1. 7. 2021

²⁶ Tamtéž.

za přestupky. Vzhledem k tomu, že správní právo patří do práva veřejného, vzniká zde při spáchání přestupku podobně jako u práva trestního odpovědnostní vztah mezi delikventem a státem.

Podle § 5 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen zákon o odpovědnosti za přestupky) je přestupek „*společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.*“²⁷ Pachatelem přestupku může být pouze fyzická osoba, která podle § 13 zákona o odpovědnosti za přestupky „*svým jednáním naplnila znaky přestupku nebo jeho pokusu, je-li trestný.*“²⁸ Za přestupek může být odpovědný ten, kdo v době spáchání daného přestupku dovršil 15 let, tedy je deliktně způsobilý, a kdo byl v této době také zcela přičetným, tudíž měl plně zachované své rozpoznávací a ovládací schopnosti. Věk a přičetnost jsou tzv. obecnými zákonnými znaky přestupku. Spolu s nimi musí být zároveň dány i typové znaky skutkové podstaty daného přestupku.

Typovými znaky přestupku jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. Tyto znaky nalezneme u konkrétních přestupků v zákoně o některých přestupcích,²⁹ případně v dalších zvláštních zákonech, které také řeší přestupky v určité oblasti.

Objektem přestupku jsou společenské zájmy chráněné zákonem, vůči nimž přestupek směřuje. Podle druhových objektů, tedy objektů, které jsou společné určité skupině přestupků, je zákon o některých přestupcích systematizován. Individuální objekt je pak obsažen již v každém jednotlivém ustanovení, a proto pouze on je chápán jako typový znak skutkové podstaty.

Objektivní stránku přestupku zakládají jednání a následek, které jsou spojené příčinnou souvislostí. Jednání může spočívat jak v konání (komisivní přestupky), tak v opomenutí (omisivní přestupky). Musí se jednat o projev vůle člověka navenek. Následek spočívá v porušení nebo ohrožení objektu přestupku a je významný pro stanovení závažnosti přestupku, za který osoba ponese

²⁷ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích v posledním znění

odpovědnost. Konečně bez příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem by osoba nemohla být za daný přestupek odpovědná. K jejímu určení se užívá zásada umělé izolace jevů, která zužuje zkoumání pouze na právně relevantní příčiny a následky, a také zásada tzv. gradace příčinné souvislosti, jež z právně relevantních příčin zjišťuje ty, co měly největší vliv na způsobený následek.

Jak už bylo zmíněno výše, pachatelem, tedy subjektem, přestupku může být osoba, která v době činu dovršila 15. rok věku a která byla příčetná. Podle ustanovení § 13 zákona o odpovědnosti za přestupky je fyzická osoba pachatelem, „*jestliže svým zaviněným jednáním naplnila znaky přestupku nebo jeho pokusu, je-li trestný.*“³⁰ Pokud je pachatel mladistvý, tedy osoba mezi 15. a 18. rokem věku, přihlíží se u něho kromě věku a příčetnosti ještě k jeho rozumové a mravní vyspělosti.

Právnícká osoba může být také pachatelem, pokud se zaviněného jednání dopustí fyzická osoba, která je např. statutárním orgánem dané právnícké osoby nebo jejím zaměstnancem. Taková fyzická osoba musí porušit právní povinnost uloženou právnícké osobě, a to třeba při činnosti právnícké osoby nebo ku jejímu prospěchu či v jejím zájmu, jak vyplývá z § 20 odst. 1 a 2 zákona o odpovědnosti za přestupky.³¹

Subjektivní stránka přestupku spočívá v zavinění, bez něhož nemůže odpovědnost vzniknout. Podle § 15 odst. 1 postačuje zavinění z nedbalosti, pokud zákon výslovně nestanoví, že je třeba zavinění úmyslné.³² Druhý odstavec pak rozlišuje formy zavinění a definuje úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou.

2.3 Vznik odpovědnosti v občanském právu

Občanské právo jako jedno z vůbec nejstarších právních odvětví pomyslně kraluje soukromému právu v České republice. Zde ani jednou ze stran odpovědnostního vztahu není stát, nýbrž tento vztah vzniká mezi delikventem a poškozeným,

³⁰ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

kterým může být fyzická nebo právnická osoba, jejíž právem chráněné zájmy byly delikventovým protiprávním jednáním narušeny.³³ V úvodu je také třeba ještě zmínit, že z hlediska terminologického občanský zákoník téměř upouští od označení „odpovědnost za škodu“, které nahrazuje pojmem „povinnost nahradit škodu“.

Aktuální občanský zákoník³⁴ nevychází ze sankční koncepce právní odpovědnosti, nýbrž spíše z koncepce pozitivní. Člověk zde tedy odpovídá za řádné splnění primární právní povinnosti. Tato koncepce klade větší důraz na prevenci (viz kapitola 1.2.1.). Ustanovení § 2900 vysvětluje prevenční povinnost takto: *„Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.“*³⁵

Delikttní způsobilost obecně je v občanském zákoníku definována v § 24 větě první následovně: *„Každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout.“*³⁶ Z tohoto ustanovení podle Melzera vyplývají dva základní předpoklady přičitatelnosti jednání – složka rozumová, která má člověku umožnit své jednání posoudit, a složka volní, která ho má pomoci ovládnout. Toto ustanovení se díky své obecnosti může vztahovat na jednání protiprávní, ale též právní. Právně jednat je však způsobilý pouze člověk svéprávný, tedy zletilý. Proto § 31 upravuje tuto způsobilost pro nezletilce, kdy jim umožňuje platně právně jednat, pokud takové jednání bude přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jejich věku. Tato podmínka se pak odráží v § 2920 odst. 1, podle kterého nezletilý musí nahradit způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Musí však být starší třinácti let. V praxi je ale takto mladá osoba jen velmi zřídka schopna nahradit sama

³³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. Str. 176. ISBN 978-80-7380-652-1.

³⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

způsobenou škodu, proto ji většinou hradí ten, kdo nad ní zanedbal řádný dohled.³⁷

Nejdřív krátce k systematice. Současný občanský zákoník zná dva druhy odpovědnosti, a to smluvní a mimosmluvní. Pro tuto práci bude stěžejní ta mimosmluvní, která plyne ze závazků z deliktů týkajících se náhrady škody.

Aby mohla vzniknout povinnost nahradit škodu, musí být splněny následující předpoklady: protiprávní jednání nebo protiprávní stav, vznik škody, resp. újmy, příčinná souvislost mezi prvními dvěma předpoklady a nakonec zavinění. Je zřejmé, že první tři předpoklady jsou objektivního charakteru, zatímco zavinění je charakteru subjektivního.

Protiprávní jednání i protiprávní stav spočívají, jak už název napovídá, v rozporu s určitou právní normou. Protiprávního jednání se člověk může dopustit porušením povinnosti něco konat (komisivní jednání), ale i nekonat, tedy opomenutím (omisivní jednání). *„Za protiprávní (škodní) událost je možno považovat právní skutečnost nezávislou na lidské vůli, která je také v rozporu s objektivním právem a vede ke vzniku škody.“*³⁸ Tato citace potvrzuje, že občanské právo řeší případy spojené nejen se subjektivní, ale též s objektivní právní odpovědností.

Druhým předpokladem je vznik škody. Škoda je v § 2894 odst. 1 občanského zákoníku definována jako *„újma na jmění.“*³⁹ Podle § 495 tvoří jmění souhrn majetku a dluhy dané osoby. Majetek pak podle stejného ustanovení tvoří všechno, co této osobě patří. *„Újma je rozdíl mezi stavem, který by byl bez skutečnosti, která způsobila škodu, a stavem, který nastal po ní.“*⁴⁰ Občanský zákoník rozlišuje skutečnou škodu a ušlý zisk. *„Skutečnou škodou se rozumí škoda, kterou poškozený v souvislosti se škodnou událostí fakticky (reálně)*

³⁷ MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. Str. 319. ISBN 978-80-7502-199-1.

³⁸ PLECITÝ, Vladimír, Josef SALAČ a Jan BAJURA. *Úvod do studia občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Str. 352. ISBN 978-80-7552-703-5.

³⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

⁴⁰ PLECITÝ, Vladimír, Josef SALAČ a Jan BAJURA. *Úvod do studia občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Str. 353. ISBN 978-80-7552-703-5.

utrpěl.⁴¹ „Ušlým ziskem se rozumí újma spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodné události k rozmnožení majetkových hodnot, ač se to dalo důvodně očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí.“⁴² Ušlý zisk bývá také určován jako peněžitá částka. Pokud poškozenému vznikla čistě nemajetková újma, bývá v praxi nejčastější zadostiučinění taktéž v peněžité formě.

Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním, případně protiprávním stavem a vzniklou škodou musí existovat vždy jako vztah příčiny a následku, jinak nemůže vzniknout povinnost delikventa tuto škodu nahradit. Nezáleží, zda tato povinnost potřebuje ještě čtvrtý předpoklad – zavinění – nebo ne. Příčinná souvislost je v občanském právu určována za pomoci zásady umělé izolace jevů.

Jediným subjektivním předpokladem vzniku povinnosti k náhradě škody je zavinění. Občanské právo rozeznává zavinění úmyslné a nedbalostní, kam ještě dodává nedbalost hrubou. O tu se jedná v případech nerespektování požadavků plynoucích např. z výkonu povolání. Určení formy zavinění má pro vznik povinnosti nahradit škodu význam třeba při stanovení délky promlčecí lhůty nebo při rozhodování o možnosti přiměřeného snížení náhrady škody. Z obecných deliktů je zavinění vyžadováno při porušení dobrých mravů a porušení zákona. Naproti tomu porušení smluvní povinnosti pro vznik povinnosti k náhradě škody zavinění nepotřebuje. U porušení dobrých mravů musí jít o zavinění úmyslné, při porušení zákonné povinnosti se předpokládá zavinění z nedbalosti.⁴³

2.4 Komparace

Před započítáním porovnávání předpokladů vzniku právní odpovědnosti v jednotlivých právních odvětvích je třeba připomenout, že trestní a správní právo spadají do práva veřejného, kdežto občanské právo do práva soukromého,

⁴¹ *Pravniprostor.cz: Podmínky a platnost vyloučení či omezení odpovědnosti za škodu* [online]. [cit. 4.2.2022]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podminky-a-platnost-vyloucenici-omezeni-odpovednosti-za-skodu>

⁴² *Epravo.cz: ušlý zisk a náhrada škody* [online]. [cit. 4.2.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/usly-zisk-a-nahrada-skody-105645.html>

⁴³ PLECITÝ, Vladimír, Josef SALAČ a Jan BAJURA. *Úvod do studia občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Str. 349 – 355 a 360 – 361. ISBN 978-80-7552-703-5.

tudíž již zde se nachází první velký rozdíl. V rámci odpovědnostního vztahu ve veřejném právu totiž proti delikventovi stojí vždy stát, případně jiná veřejnoprávní korporace, kdežto v právu soukromém tento vztah vzniká přímo mezi delikventem a poškozeným.

Další, ač logický a předpokládaný, rozdíl plyne z odlišnosti právních úprav každého sledovaného odvětví. Zde je zajímavé si všimnout, že trestní právo má v současnosti tři platné právní předpisy pojednávající o trestní odpovědnosti. Základem je trestní zákoník, který působí subsidiárně ještě vůči zákonu o soudnictví ve věcech mládeže a zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob. Správní právo se v této oblasti řídí dvěma předpisy. Jednak zákonem o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, který definuje všechny důležité pojmy a pak upravuje procesní stránku správního řízení, jednak zákonem o některých přestupcích, jehož hlavním obsahem je výčet jednotlivých přestupků spolu se sankcemi, které je za každý z nich možno uložit. V občanském právu postačuje samotný občanský zákoník, který je velmi rozsáhlý. Je ale také třeba zmínit, že občanský zákoník působí subsidiárně vůči všem dalším soukromoprávním předpisům.

Co se týká předpokladů vzniku trestní a správní odpovědnosti, dalo by se říct, že jsou téměř stejné. Jejich pachatel musí být v době spáchání činu příčetný a starší patnácti let. I kritéria pro mladistvé pachatele a trestně odpovědné právnické osoby se v obou odvětvích v podstatě shodují. Musí být také naplněny všechny obligatorní (typové) znaky skutkové podstaty daného trestného činu/přestupku, tedy objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. Naskýtá se otázka, kdy je tedy spáchán trestný čin a kdy přestupek. Hlavní rozdíl spočívá v jejich společenské škodlivosti, kdy přestupek je z logiky věci pro společnost méně škodlivý než trestný čin.

Rozdíl v typových znacích spočívá ve formě zavinění, kdy trestní i správní právo předpoklad zavinění vyžadují, ale v trestním právu převažuje požadavek na úmyslné zavinění a tam, kde postačuje nedbalost, to musí být vždy výslovně řečeno. Ve správním právu naopak postačuje zavinění nedbalostní a v případech, kdy se vyžaduje úmysl, musí být tento požadavek opět výslovně stanoven.

Naproti tomu předpoklady vzniku povinnosti nahradit škodu v občanském právu jsou od trestní a správní odpovědnosti odlišné o něco více. Zatímco první dvě stěžejní právní odvětví pracují výlučně se subjektivní právní odpovědností, občanské právo někdy připouští i odpovědnost objektivní, poněvadž prvním předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu může být jak protiprávní jednání, což by se shodovalo s právem trestním a správním, tak i protiprávní stav (škodní událost), tedy událost nezávislá na lidské vůli. Druhý předpoklad je vzniklá škoda. Zde by se dala nalézt určitá podobnost, protože vzniklá škoda je v podstatě následek protiprávního jednání/stavu a následek je vyžadován i u objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu a přestupku. Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním/stavem a vzniklou škodou jako třetí předpoklad vzniku povinnosti k náhradě škody se pak jako taková vyskytuje i v požadavcích pro vznik právní odpovědnosti v trestním a správním právu, konkrétně jako souvislost mezi jednáním a následkem. Ve všech třech odvětvích se pak určuje shodně pomocí zásady umělé izolace jevů. Posledním a jediným subjektivním předpokladem je zavinění. Občanské právo stejně jako právo trestní a správní shodně rozlišují formy zavinění na úmyslné a nedbalostní. Rozdíl tkví v tom, že zavinění není v občanském právu vyžadováno zcela vždy, zatímco trestní a správní odpovědnost bez zavinění nemůže nikdy vzniknout.

3 VYVOZENÍ DŮSLEDKŮ ZE VZNIKU PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

Pokud byly splněny předpoklady vzniku právní odpovědnosti a nebyly v průběhu řízení zjištěny žádné důvody, které by delikventa vzniklé odpovědnosti zprošťovaly, dochází ve většině případů k vyvození důsledků ve formě sankční povinnosti.

3.1 Trestněprávní sankce

Za spáchání trestného činu, při kterém pachatel splnil všechny předpoklady, aby za něj byl trestně odpovědný, přichází za toto protiprávní jednání trestní sankce jako hmotněprávní reakce státu na něj. V českém trestním právu existují dvě formy sankcí, kterými jsou tresty a ochranná opatření.

3.1.1 Trest

Podle Jelínka je trest „zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání“⁴⁴ a také „prostředek státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli.“⁴⁵ Trest má znamenat újmu pro odsouzeného na jeho občanských právech (nejčastěji na svobodu nebo vlastnictví) a zároveň se jím vyslovuje i určité morální odsouzení. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve své terminologii nepoužívá pojem „trest“, nýbrž „opatření,“ jelikož zde není jeho primárním účelem ochránit společnost nebo potrestat pachatele, ale především „vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění.“⁴⁶

⁴⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 7.* aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges. Student (Leges). Str. 395. ISBN 978-80-7502-380-3.

⁴⁵ Tamtéž: str. 397.

⁴⁶ § 9 odst. 1. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění k 1. 7. 2021

Podle zásady individuální odpovědnosti fyzické osoby za spáchaný čin může být trest uložen výhradně pachateli trestného činu. Trestní zákoník ani zákon o soudnictví ve věcech mládeže totiž neznají odpovědnost za cizí vinu. Naproti tomu zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zakládá trestní odpovědnost právnických osob na principu tzv. přičitatelnosti (viz kapitola 2.1). Podle zásady personality trestu by měl pak tento trest postihovat výlučně osobu pachatele, což ale v praxi není vždy zcela možné. Tresty může ukládat výhradně soud na základě zákona.

Účelem trestu je primárně ochrana společnosti před pachateli trestných činů, dále pak zabránit tomuto pachateli v dalším protiprávním jednání, vychovávat odsouzeného, aby vedl řádný život a působit výchovně i na ostatní členy společnosti (generální prevence).

Ustanovení § 52 trestního zákoníku poskytuje taxativní výčet trestů, které lze v České republice ukládat, čímž je naplněna asi nejzákladnější zásada trestního práva hmotného, potažmo celého právního státu, a to „*nulla poena sine lege*“ v překladu „žádný trest bez zákona.“ Mimo tento taxativní výčet se nachází v § 54 pouze výjimečný trest, tedy trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí.⁴⁷

Podle taxativního výčtu v § 52 odst. 1 lze tedy uložit následující druhy trestů:⁴⁸

- Odnětí svobody
- Domácí vězení
- Obecně prospěšné práce
- Propadnutí majetku
- Peněžitý trest
- Propadnutí věci
- Zákaz činnosti
- Zákaz držení a chovu zvířat

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges. Student (Leges). Str. 395 – 404. ISBN 978-80-7502-380-3.

⁴⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

- Zákaz pobytu
- Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání
- Ztráta vojenské hodnosti
- Vyhoštění

Různé názory panují nad trestem podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody, kdy ho někteří považují za samostatný trest, jiní jen za zvláštní druh trestu.

Trest odnětí svobody

Asi nejznámějším a zároveň i nejpřísnějším je trest odnětí svobody. Tento trest nejlépe splňuje účel trestání ochránit společnost a zároveň zabránit pachateli v další trestné činnosti. Může být uložen za úplně každý trestný čin, který uvádí trestní zákoník. Ne vždy však musí být tento trest uložen.

V posledních letech bývají především v médiích často skloňovány tzv. alternativní tresty. „*V obecné rovině lze za alternativní považovat všechny tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody.*“⁴⁹ Soud má zde tedy při rozhodování o druhu trestu na výběr i jinou variantu, kdy by pachatel nemusel být poslán do věznice, čímž by u něho nebyly naplněny negativní dopady trestu odnětí svobody. Do alternativních trestů tedy spadá zejména trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, někdy také peněžitý trest a podmíněné odsouzení.

Z výše uvedeného a také z ustanovení § 55 odst. 2 trestního zákoníku tedy vyplývá, že trest odnětí svobody by měl být odsouzenému udělován pouze v případech, kdy by uložení jiného alternativního trestu nesplnilo požadovaný účel. Tato subsidiární povaha nepodmíněného trestu odnětí svobody se ovšem může projevit jen u trestných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let.

Nejvyšší výměrou délky trvání trestu odnětí svobody je podle § 55 odst. 1 obecně 20 let. Tuto hranici je možné překročit pouze výjimečně, a to v případech, kdy je

⁴⁹ Justice.cz: *Alternativní tresty* [online]. [cit. 7.2.2022]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>

možné mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, uložení výjimečného trestu, nebo pokud pachatel spáchal předmětný trestný čin ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Jinak je soud při rozhodování vázán vždy horní hranicí trestní sazby u konkrétní skutkové podstaty trestného činu. Nejnižší možnou hranici trvání trestní zákoník nestanovuje.

Ustanovení § 59 odst. 1 vymezuje podmínky, za kterých může dojít ke zvýšení horní hranice trestní sazby nad 20 let. Musí se jednat o pachatele, který „*znovu spáchal zvlášť závažný zločin (...), ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán.*“⁵⁰ V takovém případě pak „*může soud uložit trest v horní polovině trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu, jestliže závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena.*“⁵¹ Je dobré zdůraznit zde slovo „může,“ díky němuž soud není povinen se tímto ustanovením řídit a i přes případné naplnění zmíněných podmínek pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody pořád může postupovat podle obecných ustanovení pro určení druhu a výměry trestu (viz kapitola 3.1.3.).

Výjimečný trest je, jak už bylo zmíněno, souhrnné označení pro trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a pro trest odnětí svobody na doživotí. Lze ho uložit pouze za zvlášť závažný zločin, u kterého to trestní zákoník dovoluje. Nikdy není uveden jako jedna jediná možná sankce. V § 54 odst. 3 jsou taxativně vymezené zvlášť závažné zločiny, při nichž musí dojít k úmyslnému zavinění smrti jiného člověka a za něž tak lze uložit doživotní trest. Dále pak musí být kumulativně splněny ještě další dvě podmínky: „*takový zvlášť závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku a uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí*

⁵⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁵¹ Tamtéž.

svobody nad dvacet až do třiceti let.“⁵² Trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let může být podle ustanovení § 54 odst. 2 uložen jen tehdy, pokud „závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště snížena.“⁵³

Nepodmíněný trest odnětí svobody se podle § 56 odst. 1 vykonává ve věznicí s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou.⁵⁴ Výkon trestu pak blíže upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu v platném znění a také Řád výkonu trestu odnětí svobody.⁵⁵

Podmíněné odsouzení je převážně považováno za samostatný trest. Jedná se vlastně o podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody, přičemž toto je jediný trest, který lze takto podmíněně odložit. Z toho plyne, že kdyby byl odsouzenému spolu s podmíněně odloženým trestem odnětí svobody uložen další trest nebo tresty, tak by na ně toto podmíněné odložení nemělo žádný vliv. Podle § 81 odst. 1 trestního zákoníku „soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta, a to za podmínky, že vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije, pracuje, a okolnostem případu, má soud důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu.“⁵⁶ Vychází se zde tedy z předpokladu, že již celý trestní proces včetně vynesení odsuzujícího rozsudku už mohl mít na pachatele jakýsi preventivní nebo nápravný účinek.

Název „podmíněné odsouzení“ vyplývá ze skutečnosti, že při něm soud zároveň stanoví zkušební dobu v rozmezí od jednoho roku do pěti let. V rámci toho soud také může pachateli uložit přiměřená omezení či povinnosti, které ho mají pomoci nasměřovat k řádnému životu a jejichž demonstrativní výčet uvádí § 48 odst. 4. Může se jednat např. o zdržení se hazardních her, hraní na hracích přístrojích

⁵² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Vyhláška č. 345/1999 Sb., *Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody* v posledním znění

⁵⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

a sázek, veřejnou osobní omluvu poškozenému nebo podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace. Soud také může uložit pachateli, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou svým činem způsobil.⁵⁷ V době podmíněného odsouzení musí soud, případně jím pověřený probační úředník, alespoň jednou za půl roku kontrolovat chování odsouzeného. Pokud pachatel v této zkušební době vedl řádný život a splnil další uložené podmínky, soud po jejím uplynutí vysloví, že se osvědčil. V opačném případě může soud již během této doby rozhodnout, že odsouzený trest vykoná a jakým způsobem. Při rozhodnutí, že se pachatel osvědčil, se na něho hledí, jako by nebyl odsouzen, tedy zde platí fikce neodsouzení.

Trestní zákoník dále zná trest podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, které se liší od klasického podmíněného odsouzení právě tím, že je nad pachatelem stanoven navíc dohled probačního úředníka, jinak zde platí všechno stejně. Jedná se o přísnější variantu k podmíněnému odsouzení, kterou je podle § 84 trestního zákoníku možné uložit jen v případě, kdy je nutné zvýšeně sledovat a kontrolovat pachatelovo chování a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době.⁵⁸ Pod pojmem dohled je myšlen pravidelný kontakt odsouzeného s probačním úředníkem, při kterém vzájemně spolupracují na realizaci probačního plánu a dochází zde ke kontrole naplňování podmínek, které soud stanovil v rozsudku nebo které vyplývají pro pachatele ze zákona. Probační úředník musí informovat soud jednou za šest měsíců o průběhu výkonu dohledu nad odsouzeným.

Domácí vězení

Trest domácího vězení byl do trestního zákoníku zasazen až od roku 2010, tudíž se jedná o poměrně nový druh trestu. Domácí vězení může být uloženo až na dva roky, avšak pouze za přečiny. Jak už bylo řečeno, jde o jeden z trestů alternativních vůči trestu odnětí svobody, kdy je odsouzenému sice také zasaženo do jeho svobody, na druhou stranu ale nedochází ke zpřetrhání rodinných vazeb ani k takové finanční náročnosti, jak by tomu bylo při výkonu trestu odnětí

⁵⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021.

⁵⁸ Tamtéž.

svobody. Ovšem je zase přísnější než podmíněné odsouzení. Podle § 60 odst. 3 spočívá tento trest „v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání (...) nebo poskytnutí zdravotních služeb (...) v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu.“⁵⁹ Stejně jako u podmíněného odsouzení může soud pachateli uložit na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo povinnosti a také zpravidla dle svých sil povinnost nahradit škodu, kterou svým činem způsobil. Pokud pachatel např. poruší stanovené podmínky výkonu tohoto trestu nebo ho zaviněně nevykonává vůbec, může ho soud přeměnit v trest odnětí svobody. Podle § 334b odst. 1 trestního řádu je kontrola výkonu trestu domácího vězení v gesci hlavně Ministerstva spravedlnosti spolu s Probační a mediační službou. Kontrola je vykonávána buď pomocí elektronického kontrolního systému, který detekuje pohyb odsouzeného prostřednictvím speciálního nesnímatelného náramku, nebo namátkovou kontrolou probačním úředníkem.⁶⁰

Obecně prospěšné práce

Další z alternativních trestů k trestu nepodmíněného odnětí svobody, který spočívá ve výkonu určité pracovní činnosti k obecně prospěšným účelům v rozsahu od 50 do 300 hodin. K obecně prospěšným pracím může být pachatel odsouzen pouze, spáchal-li přečin. Podle § 62 odst. 3 trestního zákoníku má tato práce spočívat v „údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státu nebo jiných obecně prospěšných institucí (...).“⁶¹ Odsouzený musí tuto práci vykonávat osobně, bez výděлку a ve volném čase tak, aby ji ve stanoveném rozsahu splnil do jednoho roku od soudního nařízení. Při ukládání tohoto trestu musí soud přihlídnout ke zdravotnímu stavu pachatele. V případě, že odsouzený zaviněně nevykonával v dané době uložený trest, nevedl řádný život apod., může

⁵⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁶⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., *trestní řád* ve znění k 1. 7. 2021

⁶¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

ho soud přeměnit na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 2.⁶² Kontrolu nad řádným výkonem obecně prospěšných prací provádí probační úředník.

Propadnutí majetku

Jedná se o nejpřísnější majetkovou sankci. Soud může tento trest uložit pouze, pokud ukládá výjimečný trest, nebo za zvlášť závažný zločin, kterým pachatel získal nebo chtěl získat majetkový prospěch pro sebe nebo pro někoho jiného. Samozřejmě také musí tento druh trestu povolovat trestní zákoník u daného trestného činu. Nelze ukládat trest propadnutí majetku vedle peněžitého trestu. Propadnutí majetku se může vztahovat na celý majetek odsouzeného nebo na jeho soudem určenou část. Nesmí se však vztahovat na věci nezbytné k uspokojení životních potřeb.

Peněžitý trest

Další z trestů majetkové povahy, který ale nemusí být ukládán jen za majetkové trestné činy. Jedná se o další z alternativních trestů hlavně vůči krátkodobým trestům odnětí svobody. Může být uložen samostatně nebo vedle jiného trestu kromě propadnutí majetku. Trestní zákoník musí opět uložení peněžitého trestu u daného trestného činu dovolovat. Podle ustanovení § 68 odst. 1 a 2 je výměra peněžitého trestu stanovena formou tzv. denních sazeb, kterých může být nejméně 20 a nejvíce 730. Jedna denní sazba může činit nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč.⁶³ Výše této peněžní částky se stanovuje s přihlédnutím k osobním a majetkovým poměrům pachatele a může být také určeno, že bude daný trest bude zaplacen v přiměřených měsíčních splátkách. Jednoduchou matematickou operací tak lze spočítat, že výše peněžitý trestu může činit až 36,5 milionu Kč. Pokud pachatel vyměřený peněžitý trest nezaplatí, soud ho přemění na trest odnětí svobody.

⁶² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁶³ Tamtéž.

Propadnutí věci

Podle ustanovení § 70 odst. 1 „soud uloží trest propadnutí věci, která je bezprostředním výnosem z trestné činnosti.“⁶⁴ Jedná se tedy o další majetkový trest. K propadnutí může dojít i u věci, která je nástrojem trestné činnosti. Daná věc musí v době rozhodnutí náležet pachateli. Z logiky tohoto trestu vyplývá, že ho lze ukládat pouze za úmyslné trestné činy. Jako samostatný může být trest propadnutí věci uložen pouze tehdy, dovoluje-li to trestní zákoník a vzhledem ke spáchanému činu i osobě a poměrům pachatele není jiný trest třeba. Pokud pachatel před vynesemím tohoto trestu danou věc poškodí, zničí apod., může mu být soudem uloženo propadnutí náhradní hodnoty až do výše, která odpovídá hodnotě takové věci podle § 71 odst. 1.⁶⁵

Zákaz činnosti

Tento trest může soud uložit v délce trvání od jednoho roku do deseti let pouze v případech, kdy pachatel spáchal trestný čin v souvislosti s touto činností. Během výkonu trestu zákazu činnosti tedy odsouzený nesmí vykonávat svoje zaměstnání, povolání či jakoukoli jinou činnost, ke které je nutné zvláštní povolení. Účelem tohoto trestu je zabránit pachateli v dalším páčání trestné činnosti. Zpravidla nebývá ukládán samostatně, ačkoli tuto možnost upravuje trestní zákoník v § 73 odst. 2, ale vedle jiného trestu a v takovém případě nemusí být přímo uveden u daného trestného činu. Pokud odsouzený porušuje tento zákaz, dopouští se dalšího trestného činu, kterým je maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. a).⁶⁶ Po řádném výkonu trestu zákazu činnosti platí fikce neodsouzení pachatele.

Zákaz držení a chovu zvířat

Opět se jedná o trest, který lze uložit pachateli jen tehdy, spáchal-li trestný čin v souvislosti s držením, chovem nebo také péčí o zvíře či zvířata. Samotný název napovídá, že během výkonu tohoto trestu odsouzený nesmí chovat, držet

⁶⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž.

ani pečovat o zvíře nebo zvířata, která jsou předmětem takového zákazu. Po vykonání tohoto trestu opět pro pachatele platí fikce neodsouzení.

Zákaz pobytu

„Soud může uložit trest zákazu pobytu na jeden rok až deset let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání trestného činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku.“⁶⁷ Soud nesmí uložit zákaz pobytu v místě trvalého bydliště pachatele. K přechodnému pobytu na takovém místě, které je předmětem zákazu pobytu, musí policejní orgán udělit povolení podle § 350a odst. 3 trestního řádu.⁶⁸ Pachateli mohou být uloženy na dobu výkonu tohoto trestu další přiměřená omezení a povinnosti a zpravidla také povinnost nahradit dle svých sil způsobenou škodu. Nedodržováním zákazu pobytu na daném místě může pachatel spáchat trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. c).⁶⁹

Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Účelem tohoto trestu je zejména zabránit výtržníkům v páchání dalších výtržností na daných akcích. Na rozdíl od zákazu pobytu, který se vztahuje na větší oblast, je tento trest vázán přímo na konkrétní místa výskytu sportovních, kulturních či jiných zařízení. Podle § 76 odst. 1 může soud „uložit trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce až na deset let, dopustil-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce.“⁷⁰ Pro odsouzení k takové sankci nemusí pachatel protiprávně jednat přímo na místě konání dané akce, ale i v jeho okolí, popřípadě během přemístování na akci, ovšem pořád musí být splněna podmínka, že takové jednání bude mít souvislost s touto akcí. Odsouzený musí spolupracovat při výkonu trestu s probačním úředníkem, který mu mj. může stanovit, aby se vždy v době konání předmětné

⁶⁷ § 75 odst. 1. Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁶⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., *trestní řád* ve znění k 1. 7. 2021

⁶⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁷⁰ Tamtéž.

akce, na kterou mu byl zakázán vstup, dostavil k určenému útvaru Policie České republiky.

Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti

Oba tyto tresty jsou čistě tresty vedlejší, poněvadž je nelze uložit za žádných podmínek samostatně. Navíc tím druhým společně ukládaným trestem může být pouze trest odnětí svobody minimálně na dva roky, který byl spáchán ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky. Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání je trvalá, ale odsouzenému není odebrána možnost je znovu nabýt. Při ztrátě vojenské hodnosti se odsouzenému snižuje hodnost na hodnost vojína, což je nejnižší možný stupeň. Tyto tresty tak ochraňují veřejný život a řádný výkon vojenských funkcí. Soud je nemusí, ale jen může uložit.

Vyhoštění

Poslední z trestů ukládaných v České republice se týká pouze cizinců, protože podle čl. 14 odst. 4 věty 2. Listiny základních práv a svobod nesmí být občan České republiky nucen k jejímu opuštění.⁷¹ Účelem tohoto trestu je tedy zabránit cizincům v dalším páčání trestné činnosti na území ČR. Cizinci je tak odebráno právo k dalšímu pobytu a dochází k jeho přemístění do jiného státu. Vyhostit cizince je možné, pokud to vyžaduje bezpečnost lidí, majetku, nebo jiný obecný zájem. Tento trest je možné uložit jako vedlejší a za určitých podmínek i jako samostatný. Vyhoštění může trvat od jednoho roku do deseti let anebo navždy. Ustanovení § 80 odst. 3 trestního zákoníku vyjmenovává sedm případů, kdy soud trest vyhoštění neuloží, např. pokud se nepodařilo zjistit pachatelovu státní příslušnost nebo pokud mu byl udělen azyl či doplňková ochrana.

Co se týče osob mladistvých pachatelů, těm, jak už bylo zmíněno, nejsou ukládány tresty, ale opatření, která mohou být podle § 10 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže trojího druhu: výchovná, ochranná a trestní.⁷²

⁷¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod* v posledním znění

⁷² Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* ve znění k 1. 7. 2021

Podle ustanovení § 15 odst. 2 jsou výchovnými opatřeními dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.⁷³ Ochranná opatření jsou shodná s opatřeními udělovaným dospělým pachatelům (viz kapitola 3.1.2), jen k nim zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 21 dodává ještě jedno navíc, které lze uložit pouze mladistvým, a tím je ochranná výchova.⁷⁴ Trestní opatření jsou podle § 24 obecně prospěšné práce, peněžité opatření (s možností podmíněného odkladu výkonu), propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem a nepodmíněné odnětí svobody.⁷⁵ Všechna tato trestní opatření jsou na rozdíl od trestů v trestním zákoníku vůči mladistvým pachatelům příznivější co do jejich možné výše nebo rozsahu, jinak se ve své podstatě nijak zásadně neliší.

Tresty a ochranná opatření pro právnické osoby jsou vyjmenovány v § 15 zákona o odpovědnosti právnických osob. Zcela logicky mezi nimi chybí trest odnětí svobody v jakékoli formě. Naopak stejně jako fyzickým osobám jim lze uložit tresty propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti a zákaz držení a chovu zvířat. Specifickými tresty, které lze naopak uložit pouze právnickým osobám jsou zrušení právnické osoby, zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí a uveřejnění rozsudku.

3.1.2 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou druhou formou trestní sankce, které je možné v České republice uložit. Soud může k ochrannému opatření odsoudit pachatele trestného činu, ale i osobu, která spáchala čin jinak trestný, což u trestů nelze. Stejně jako tresty mohou být ukládány pouze soudy na základě zákona a také představují

⁷³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění k 1. 7. 2021

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

právní následek trestného činu. Ochranné opatření může být soudem uloženo samostatně nebo i v kombinaci s tresty.

Ustanovení § 98 odst. 1 trestního zákoníku vyjmenovává ochranná opatření v následujícím pořadí: ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova, jejíž ukládání je ale hned v následujícím odstavci odkázáno na zákon o soudnictví ve věcech mládeže.⁷⁶ Právníkům osobám lze podle § 15 odst. 2 jako ochranné opatření uložit pouze zabránění věci nebo zabránění části majetku.⁷⁷

Účelem ochranných opatření je hlavně preventivní působení jak na odsouzeného, tak i na společnost.

Ochranné léčení upravuje § 99 trestního zákoníku. Je nutné ho uložit pachateli, jenž spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, v nepřičetnosti a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Může ho také uložit pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo pod vlivem návykové látky. Zde je patrné, že ačkoli pachatel třeba nesplňuje podmínku přičetnosti během činu, aby za něho mohl být trestně odpovědný, pořád může být soudem za tento čin jinak trestný takovýmto způsobem sankcionován. Soud může uložit ochranné léčení buď vedle trestu nebo při upuštění od potrestání. Upustit od potrestání může soud v případě, že má za to, že ochranné léčení přispěje k nápravě pachatele a též k ochraně společnosti lépe než trest. Ochranné léčení může být dvojího druhu – ambulantní nebo ústavní. Při ambulantní formě je pachatel na svobodě a podle pokynů se podrobuje určené léčbě. Při ústavní formě je léčen ve zdravotnickém ústavu, tedy nepobývá na svobodě. Soud může přeměnit svým rozhodnutím jednu formu ochranného léčení na druhou, pokud má za to, že to tak bude účelnější. Soud také může přeměnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci, pokud ústavní léčení neplní svůj účel nebo nezajišťuje dostatečnou ochranu společnosti. Z logiky věci plyne, že ochranné léčení nelze uložit vedle zabezpečovací detence. Podle

⁷⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁷⁷ Zákon č. 418/2011 Sb., *o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* v posledním znění

§ 99 odst. 6 má ochranné léčení trvat tak dlouho, dokud trvá jeho účel. Ústavní forma pak může trvat nejdéle dva roky, avšak soud může i opakovaně před vypršením této doby její trvání prodloužit zase nejdéle o další dva roky.⁷⁸

Zabezpečovací detence může být pachateli uložena samostatně, při upuštění od potrestání i vedle trestu. Obecně se dá říci, že zabezpečovací detence je zpravidla ukládána tam, kde není dostačující uložení ochranného léčení, protože by nevedlo vzhledem k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele k dostatečné ochraně společnosti. Navíc lze o zabezpečovací detenci přemýšlet až při spáchání zločinu, nikoli přečinu. Podle ustanovení § 100 odst. 4 se zabezpečovací detence vykonává v „*ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.*“⁷⁹ Trvání zabezpečovací detence na rozdíl od ochranného léčení není určeno trváním jeho účelu, ale dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soud pak musí nejméně jednou za rok (u mladistvých za půl roku) přezkoumat, zda stále trvají důvody pro její pokračování. Pokud tyto důvody pominou a zároveň jsou splněny podmínky pro ústavní ochranné léčení, může soud zabezpečovací detenci dodatečně změnit právě na něj. Výkon zabezpečovací detence je blíže upraven v zákoně č. 128/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence.

K zabránění věci se soud může uchýlit, pokud podle § 101 odst. 1 neuložil trest propadnutí věci a taková věc náleží pachateli, kterého nelze stíhat či odsoudit, nebo od jehož potrestání soud upustil, anebo tato věc ohrožuje bezpečnost lidí nebo majetku, případně společnosti, či hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinu. V posledním případě tedy věc pachateli vůbec náležet nemusí. Mimo tyto tři důvody pak lze také zabrat věc, která je výnosem z trestné činnosti. Obligatorně soud zabere věc tehdy, pokud pachatel danou věc drží protiprávně. Místo zabránění věci lze pachateli uložit povinnost v přiměřené lhůtě danou věc přeměnit, aby nebyla pro společnost nebezpečná, odstranit určité

⁷⁸ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v posledním znění

⁷⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění k 1. 7. 2021

zařízení nebo třeba omezit dispozice s předmětnou věcí. Obdobně jako u trestu propadnutí věci platí, že pokud ji pachatel před jejím zabráním zničí, poškodí, zcizí apod., může mu soud podle § 102 uložit zabrání náhradní hodnoty až do výše hodnoty takové věci.⁸⁰

Ochranné opatření zabrání části majetku bylo do trestního zákoníku přidáno teprve v roce 2017. Podle ustanovení § 102a odst. 1 ho může soud uložit pachateli, který „*byl uznán vinným úmyslným trestným činem, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně čtyři léta, anebo některým z vypočtených trestných činů, jestliže pachatel takovým trestným činem pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch a soud má za to, že určitá část jeho majetku je výnosem z trestné činnosti vzhledem k tomu, že hodnota majetku, který pachatel nabyt nebo převedl na jinou osobu v době nejdéle 5 let před spácháním takového trestného činu, v době jeho páchaní nebo po jeho spáchání, je v hrubém nepoměru k příjmům pachatele nabytým v souladu se zákonem nebo byly zjištěny jiné skutečnosti odůvodňující takový závěr.*“⁸¹ Účelem zabrání části majetku je rozšíření možností, jak získat nelegálně nabytý majetek. Zabrání takové části majetku nemusí být uloženo pouze pachateli, ale i jakékoli jiné osobě, na kterou pachatel takový majetek nebo jen určitou věc převedl, a tato osoba věděla nebo mohla a měla vědět, že se jedná o věc získanou protiprávně nebo že na ni tuto věc převedl jen proto, aby se vyhnul jejímu případnému zabrání. Dále může být zabrání části majetku uloženo i osobě blízké pachateli nebo právnické osobě, se kterou má pachatel co do činění a na kterou daný majetek převedl, a přitom ho pořád užívá. Může se jednat také o majetek nabytý do společného jmění manželů. Zabrání se však nesmí týkat věcí uspokojujících životní potřeby. Pokud nelze konkrétní část majetku zabrat, může být uloženo zabrání náhradní hodnoty obvykle v podobě peněžité částky až do výše odpovídající hodnotě takové věci.

⁸⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

⁸¹ Tamtéž.

3.1.3 Ukládání trestních sankcí

Některá pravidla pro ukládání jednotlivých druhů trestů a ochranných opatření byla již zmíněna v kapitolách 3.1.1 a 3.1.2, kdy se jednalo hlavně o specifické podmínky, např. kdy lze danou sankci vůbec uložit, kdy ji lze uložit samostatně apod. Nad to jsou ale soudy při rozhodování vázány dalo by se říci obecnými zásadami ukládání sankcí, kterými se musí řídit vždy.

Již bylo zmíněno, že trestní sankce je možné ukládat pouze na základě trestního zákona (zásada zákonnosti). Skutečnost, že o vině a trestu za trestné činy může rozhodovat pouze soud, je zakotvena dokonce v samotné Ústavě České republiky. Zásada humanity a zásada přiměřenosti sankcí se odráží v § 37 odst. 2 trestního zákoníku: „*Pachatel nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.*“⁸² Přiměřenost trestních sankcí pak upravuje i následující § 38.

Zásadu individualizace trestu podrobně specifikuje § 39 trestního zákoníku, podle kterého má soud při stanovení druhu a výměry trestu přihlídnout k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele a k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy. Má se také zajímat o pachatelovo chování po činu, především k jeho snaze nahradit škodu či odstranit způsobené škodlivé následky, dále o jeho postoj k trestnému činu v trestním řízení nebo třeba o účinky a důsledky, které by mohl mít daný trest pro budoucí pachatelův život. Vliv na rozhodování má také skutečnost, zda již byl pachatel v minulosti trestán, případně za jaký trestný čin a jaká mu za něj byla uložena sankce.

Ustanovení § 41 a 42 trestního zákoníku poskytují demonstrativní výčet polehčujících a přitěžujících okolností, ke kterým soud musí taktéž přihlídnout, pokud v daném případě existují a jsou pro jeho rozhodnutí relevantní. Polehčující okolností může být např. skutečnost, že se pachatel k trestnému činu doznal, nebo že trestný čin spáchal v omylu, pod vlivem hrozby či nátlaku, anebo že vedl před spácháním trestného činu řádný život. Okolností přitěžujících může být naopak

⁸² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

např. skutečnost, že pachatel spáchal trestný čin surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem, nebo že trestný čin spáchal s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, anebo že ke spáchání trestného činu zneužil svého zaměstnání, postavení nebo funkce.⁸³ Na rozdíl od polehčujících okolností lze k těm přitěžujícím přihlídnout jen tehdy, vztahuje-li se na ně pachatelovo zavinění.

Soud by před stanovením druhu a výměry trestu měl také přihlídnout k době, která již uplynula od spáchání předmětného trestného činu, poněvadž s rostoucí dobou slábne prevence. Vliv může mít i délka trestního řízení, jestliže trvalo nepřiměřeně dlouho. Takto podrobná individualizace každého konkrétního trestu je nutná z toho důvodu, že ve zvláštní části trestního zákoníku dominují relativně určité tresty, tedy tresty, u kterých zákon stanovuje pouze rámcově jejich výměru. Absolutně určitými tresty jsou totiž pouze trest odnětí svobody na doživotí, trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti. Všechny ostatní jsou právě relativně určité. Proto všechny tyto výše zmíněné okolnosti mají soudům za současného dodržování všech zásad pro ukládání trestů pomoci v každém konkrétním případě uložit ten nejvhodnější druh trestu v té nejvhodnější výměře.

V kapitolách 3.1.1 a 3.1.2 bylo zmíněno upuštění od potrestání. V tomto institutu se významně projevuje zásada subsidiarity trestní represe, protože soud může v rozsudku uvést pouze výrok o vině, případně další výroky např. právě o uložení některého ochranného opatření či o povinnosti nahradit škodu, a místo následného výroku o trestu vysloví, že se od potrestání pachatele upouští. Podle ustanovení § 46 trestního zákoníku je upuštění od potrestání možné u pachatele přečinu, jehož spáchání lituje, projevujícího účinnou snahu po nápravě, pokud vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele lze důvodně očekávat, že už pouhé projednání věci postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti. Dále je také možné upustit od potrestání u tzv. spolupracujícího obviněného podle § 178a odst. 1 a 2 trestního řádu, pokud podal úplnou a pravdivou výpověď o skutečnostech, jež jsou způsobilé významně

⁸³ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

příspěť k objasnění zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Tato varianta je jediná, kdy k upuštění od potrestání dojít musí, nikoli může. Třetí možnost upuštění od potrestání je u pachatele přípravy nebo pokusu trestného činu, který nerozpoznal, že tato příprava nebo pokus vzhledem k povaze nebo druhu předmětu útoku, na němž měl být čin spáchán, anebo vzhledem k povaze nebo druhu prostředku, jímž měl být čin spáchán, nemohl vést k dokonání.⁸⁴ Při upuštění od potrestání platí fikce neodsouzení. Přísnější variantou upuštění od potrestání je podmíněné upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka ve zkušební době až na jeden rok.

3.2 Správní tresty

Správní tresty jsou prostředky státního donucení, které vždy ukládá příslušný správní orgán na konci provedeného správního, resp. přestupkového řízení. Za spáchaný přestupek mají pachatelé působit újmu. Jejich primárními funkcemi jsou funkce represivní a preventivní. Platí zásada, že správní tresty musí správní orgán ukládat vždy na základě zákona. Při ukládání správních trestů musí být dodržena také zásada přiměřenosti, tedy že daný správní trest má být přiměřený jednak povaze a závažnosti přestupku, jednak i k osobním poměrům pachatele. Se zásadou přiměřenosti úzce souvisí zásada zákazu ukládání likvidačních sankcí. Při rozhodování správního orgánu je často využíván institut tzv. správního uvážení neboli diskreční pravomoc, kdy obecně mají orgány veřejné moci možnost sami zvolit, kterou z nabízených variant v rámci konkrétní právní normy při současném zvážení všech možných okolností nakonec zvolí. Toto správní uvážení však nesmí nikdy v žádném případě zneužít, v čemž spočívá další zásada ukládání správních trestů.

Při určování druhu a výměry správního trestu musí správní orgán podle § 37 přihlídnout vždy k povaze a závažnosti přestupku. Při souběhu přestupků musí přihlídnout k tomu, že o některém z těchto přestupků nebylo rozhodnuto ve společném řízení. Pokud nějaké existují a jsou pro rozhodování relevantní,

⁸⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

tak též k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem, které demonstrativně vyjmenovávají §§ 39 a 40 zákona o odpovědnosti za přestupky. Pokud nebyl přestupek dokonán, tedy se jedná jen o jeho pokus, přihlíží se k tomu, do jaké míry se pachatelovo jednání přiblížilo právě samému dokonání daného přestupku, a též k okolnostem a důvodům, proč nebyl přestupek dokonán. V případech spolupachatelství se přihlíží k tomu, jakou měrou každý z nich přispěl ke spáchání přestupku. Jak už bylo zmíněno, u fyzické osoby jakožto pachatele se musí přihlížet k jejím osobním poměrům a také ke skutečnosti, zda a jakým způsobem byla pro stejné jednání již potrestána v jiném řízení před správním orgánem. Pokud je pachatelem právnická nebo podnikající fyzická osoba, přihlíží se k povaze její činnosti.⁸⁵

Polehčujícími okolnostmi jsou podle § 39 zejména věk pachatele blízký v době spáchání přestupku věku mladistvých, spáchání přestupku kvůli odvracení útoku nebo jiného nebezpečí, přičemž však nebyly naplněny okolnosti vylučující protiprávnost, skutečnost, že pachatel napomáhal odstranit škodlivý následek přestupku, který spáchal, nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu, nebo také skutečnost, že předmětný přestupek spáchal pod vlivem hrozby, nátlaku, nebo pod tlakem podřízenosti či závislosti na jiném. Naopak okolnostmi přitěžujícími jsou zejména spáchání přestupku za využití něčí bezbrannosti, podřízenosti či závislosti na jiném, spáchání vícero přestupků, opakované spáchání přestupku, zneužití zaměstnání, povolání nebo funkce ke spáchání přestupku, spáchání přestupku jako člen organizované zločinecké skupiny, nebo spáchání přestupku na dítěti, osobě těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí.⁸⁶

⁸⁵ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

⁸⁶ Tamtéž.

3.2.1 Druhy správních trestů a ochranných opatření

Ustanovení § 35 zákona o odpovědnosti za přestupky⁸⁷ vyjmenovává následující druhy správních trestů, které lze uložit za přestupek:

- Napomenutí
- Pokuta
- Zákaz činnosti
- Propadnutí věci nebo náhradní hodnoty
- Zveřejnění rozhodnutí o přestupku

Všechny tyto správní tresty lze ukládat samostatně nebo v kombinaci. Výjimkou je ukládání napomenutí spolu s pokutou, které není možné.

Napomenutí je určitě nejmírnějším správním trestem. Spočívá v upozornění pachatele, že jedná protiprávně a jaké možné přísnější důsledky by mu při pokračování v podobném jednání hrozily. Cílem napomenutí je tak především morální působení na pachatele. Dochází k němu zejména u prvopachatelů, kteří spáchali přestupek s nízkou závažností.

Pokuta nemusí být vždy považována za úplně mírný trest, zato je ale nejčastější. Pokud není její výše ve zvláštním zákoně stanovena jinak, platí, že může správní orgán udělit pokutu ve výši maximálně 1 000 Kč. Např. § 5a odst. 2 zákona o některých přestupcích umožňuje za přestupek porušení povinnosti mlčenlivosti v souvislosti s trestním řízením uložit pokutu až do výše 500 000 Kč.⁸⁸ U osoby mladistvého pachatele se musí horní hranice sazby pokuty snížit na polovinu a ani takto snížená navíc nesmí přesáhnout částku 5 000 Kč, pokud mladistvý nepodniká. To znamená, že i kdyby nepodnikající mladistvý třeba spáchal přestupek, za který lze uložit pokutu až 75 000 Kč, ve finále mu může být uložena pokuta pouhých zmiňovaných 5 000 Kč. Jinak obecně platí, že uloženou pokutu je třeba zaplatit do 30 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o přestupku,

⁸⁷ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

⁸⁸ Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích v posledním znění

pokud v něm není stanovena lhůta jiná. Jestliže pachatel pokutu v dané lhůtě neuhradí, může po něm být vymáhána formou exekuce.

Zákaz činnosti spadá mezi nejpřísnější správní tresty. Pro jeho uložení je potřeba splnění několika podmínek: přestupek musí být spáchán při výkonu činnosti, ke které je třeba veřejnoprávního oprávnění nebo kterou pachatel vykonává v pracovním či jiném obdobném poměru, případně v přímé souvislosti s ní, uložení zákazu činnosti a jeho nejvyšší přípustnou dobu trvání dále musí přímo stanovit zvláštní zákon (pokud tato doba není stanovena, platí doba nejdéle 3 roky) a nesmí se jednat o činnost, kterou ukládá zákon jako povinnost. Zákaz činnosti bývá zpravidla ukládán společně s pokutou, ale může být uložen i samostatně. Pokud pachatel nedodrží stanovený zákaz činnosti, může být stíhán za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku.⁸⁹ Mladistvému pachateli lze uložit zákaz činnosti nejdéle na 1 rok, pokud to nebude bránit jeho přípravě na budoucí povolání.

U správního trestu propadnutí věci musí být vždy splněna podmínka, že předmětná věc náleží pachateli, a dále alespoň jedna z následujících podmínek: pachatel danou věc ke spáchání přestupku využil nebo k tomu byla určena, věc byla přestupkem získána nebo byla odměnou za něj, anebo se jedná o věc, kterou pachatel získal za věc získanou přestupkem nebo za věc, která byla za přestupek odměnou. Propadnutí věci může být ukládáno samostatně i v kombinaci s dalšími správními tresty. Může být také uloženo, ačkoli to zákon přímo nestanovuje. Pokud je hodnota věci v nápadném nepoměru k povaze přestupku, pak nelze uložit její propadnutí. Pakliže pachatel předmětnou věc před jejím propadnutím zničí, poškodí, zatají apod., může mu správní orgán uložit správní trest propadnutí náhradní hodnoty, a to až do výše odpovídající hodnotě takové věci.

Zveřejnění rozhodnutí o přestupku je správní trest určený pouze pro právnické osoby a podnikající fyzické osoby. Může být uložen jen tehdy, stanoví-li to zvláštní zákon. Zveřejňuje se pouze výroková část rozhodnutí o přestupku v některém

⁸⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

veřejném sdělovacím prostředku (zpravidla na náklady pachatele) a na úřední desce správního orgánu, který rozhodnutí vydal, a to až po nabytí právní moci tohoto rozhodnutí. Zveřejnění rozhodnutí takto musí trvat nejméně 15 dnů a nejdéle 2 měsíce.⁹⁰

Ochranná opatření jsou podle zákona o odpovědnosti za přestupky dvojího druhu, a to omezující opatření a zabránění věci nebo náhradní hodnoty.

Omezující opatření spočívá podle § 52 v uložení nějakého zákazu nebo povinnosti. Správní orgán může pachateli uložit zákaz navštěvování konkrétního veřejně přístupného místa nebo místa konání sportovní, kulturní a jiné společenské akce, nebo povinnost zdržet se styku s konkrétní osobou nebo osobami, anebo povinnost podrobit se vhodnému programu pro zvládnutí agrese nebo násilného chování. Každé z těchto omezujících opatření může být uloženo pouze fyzické osobě na základě zákona. Navíc vždy musí existovat příčinná souvislost mezi spáchaným přestupkem a omezujícím opatřením, jež má být uloženo. Např. jestliže pachatel spáchá přestupek jako fanoušek na fotbalovém utkání, může mu být uloženo omezující opatření spočívající v zákazu po určitou dobu navštěvovat fotbalová utkání, a to i mimo správní obvod orgánu, který o tomto přestupku rozhodl.

Při ukládání omezujícího opatření musí správní orgán hledět na jeho přiměřenost povaze a závažnosti přestupku a také na osobní poměry pachatele. Může být vždy uloženo pouze spolu s některým správním trestem nejdéle na dobu 1 roku.⁹¹

O zabránění věci lze rozhodnout v případě, že nebyl za stejný přestupek uložen správní trest propadnutí téže věci. Musí to vyžadovat bezpečnost osob nebo majetku, případně jiný obdobný obecný zájem a zároveň musí být podle § 53 odst. 1 splněna alespoň jedna z následujících taxativně vymezených podmínek: buď správní orgán do 60 dnů od zjištění přestupku nezjistí skutečnosti odůvodňující zahájení řízení o přestupku vůči určité osobě, nebo taková věc náleží

⁹⁰ *Businessinfo.cz: Řízení o přestupcích a sankce za přestupky ukládané podle přestupkového zákona* [online]. [cit. 17.2.2022]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/řízení-o-přestupcích-sankce-ppbi/4/>

§§ 45 – 50. Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

⁹¹ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

pachateli, proti kterému nelze vést řízení o přestupku, nelze ho za přestupek potrestat, či u něho bylo upuštěno, případně podmíněně upuštěno od uložení správního trestu, nebo daná věc nenáleží pachateli zcela nebo alespoň zčásti anebo vlastník této věci není znám. Pokud není splněna ani jedna z těchto vyjmenovaných podmínek, může být uloženo zabránění věci, pouze pokud je výnosem přestupku. Zabrat věc lze nejdéle do 5 let od spáchání přestupku. Pakliže osoba, které předmětná věc náleží, ji před zabráněním zničí, zatají, poškodí apod., může jí být uloženo zabránění náhradní hodnoty až do výše odpovídající hodnotě takové věci.

V řízení o přestupku je možné upustit od uložení správního trestu. Podle ustanovení § 43 odst. 1 zákona o odpovědnosti za přestupky je to přípustné tehdy, jestliže pachatel spáchal vícero přestupků, o kterých nebylo vedené společné řízení, a uložený správní trest za některý z nich v samostatném řízení je možné považovat za adekvátní vůči trestu, který by byl uložen ve společném řízení. Druhou možností, kdy lze upustit od správního potrestání podle § 43 odst. 2, je skutečnost, kdy se dá vzhledem k závažnosti a okolnostem spáchání přestupku a také k osobě pachatelů důvodně očekávat, že postačí jen samotné projednání věci k tomu, aby se napravil.

Přísnější variantou pak je podmíněné upuštění od uložení správního trestu, které přichází podle § 42 odst. 1 v úvahu, pokud pachatel spáchaným přestupkem způsobil škodu nebo se jím bezdůvodně obohatil a dá se opět očekávat, že samotné projednání věci povede k pachatelově nápravě. Podle odst. 2 pak daná podmínka spočívá v tom, že pachatel musí ve stanovené lhůtě a stanoveným způsobem nahradit způsobenou škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení. Pokud tak neučiní, správní trest mu bude uložen.⁹²

3.3 Náhrada škody v občanském právu

Současný občanský zákoník dává přednost naturální restituci před restitucí peněžitou, což znamená, že by škůdce měl nahradit škodu primárně uvedením do původního stavu. Peněžitá náhrada přichází na řadu, pokud to poškozený

⁹² Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

žádá, nebo pokud v daném případě uvedení v předešlý stav není dost dobře možné. Je zde tedy ponecháno zcela na vůli poškozeného, jakou formu náhrady škody bude po škůdci požadovat, což se dá jistě považovat za velice lidský a ohleduplný přístup k osobě poškozeného ze strany zákonodárce. Soud by mohl zasáhnout pouze v případě, kdy by poškozený svým požadavkem vyloženě sledoval šikanu škůdce. Pokud však nelze určit přesnou výši náhrady škody, pak jí také spravedlivě musí určit soud po uvážení všech okolností daného případu.⁹³

Ustanovení § 2951 odst. 2 zmiňuje nemajetkovou újmu, kterou je možné odčinit zadostiučiněním. „*Za nemajetkovou újmu je v obecném pojetí možné považovat jakoukoli újmu, která pro poškozeného neznamenaá přímou ztrátu na majetku.*“⁹⁴ Nejčastěji se jedná o zásah do soukromí nebo cti osoby. Povinnost odčinit nemajetkovou újmu musí být podle § 2894 odst. 2 výslovně ujednána, jinak tato povinnost vzniká pouze tehdy, pokud to stanoví zvláštní zákon. Zadostiučinění musí být podle § 2951 odst. 2 věty druhé poskytnuto v penězích, pokud se nenajde lepší možnost, jak způsobenou újmu skutečně a dostatečně účinně odčinit.⁹⁵ Při určení způsobu a výše zadostiučinění má soud brát zvláštní zřetel i na další okolnosti jako např. násobení účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost nebo způsobení újmy s použitím lsti či pohružky. Za zvláštních okolností mohou podle § 2971 požadovat náhradu nemajetkové újmy i osoby dotčené nepřímo, pokud důvodně pociťují způsobenou újmu jako osobní neštěstí, jež nelze odčinit jinak.⁹⁶

Podle § 2952 se hradí skutečná škoda a to, co poškozenému v důsledku této škody ušlo neboli ušlý zisk (viz kap. 2.3). Skutečnou škodou se rozumí zmenšení majetkového stavu poškozeného, které vzniklo v příčinné souvislosti se škodnou událostí. Kromě tohoto zmenšení majetku v sobě skutečná škoda zahrnuje další náklady třeba na odstranění škody nebo ke zjištění jejího rozsahu.⁹⁷

⁹³ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

⁹⁴ *Obcanskyzakonik.justice.cz: Nemajetková újma* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/nahrada-ujmy/konkretni-zmeny/nemajetkova-ujma>

⁹⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ *Nahradaskody.cz: Skutečná škoda* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <http://www.nahradaskody.cz/vecna-skoda/skutečna-skoda/>

Při ublížení na zdraví musí škůdce podle § 2958 odčinit újmu výslovně peněžitou formou, aby došlo k vyvážení vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy (bývá proto nazývána jako „náhrada bolestného“). Pokud ublížením na zdraví došlo u poškozeného ke ztížení společenského uplatnění, musí mu škůdce nahradit i to. V případě problémů s určením přesné výše této náhrady má soud možnost určit ji podle obecných zásad slušnosti. K tomu má pomoci Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví, která vznikla v roce 2014. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o metodiku, nemůže mít tak závazný charakter, ale jako pomůcka pro naplnění zásad slušnosti je velmi užitečná a Nejvyšší soud ji všem soudům doporučuje. Poškození zdraví je podle této Metodiky ohodnoceno určitým počtem bodů podle konkrétního utrpěného zranění. Hodnota každého bodu se rovná jednomu procentu hrubé měsíční nominální mzdy za rok, který předcházel roku, kdy došlo k újmě na zdraví. V roce 2021 tak činila hodnota jednoho bodu 356,11 Kč. Vynásobením této hodnoty získaným počtem bodů za utrpěná zranění tak soud získá částku, kterou může poškozený od škůdce požadovat.⁹⁸ Podle § 2960 škůdce též musí hradit náklady spojené s péčí o zdraví poškozeného, o jeho osobu nebo domácnost tomu, kdo je vynaložil.⁹⁹ Ustanovení § 2962 – 2965 pak upravují další peněžitě dávky, které mohou být škůdci také uloženy jako náhrada při ublížení na zdraví, zejména pokud poškozený zůstal v pracovní neschopnosti, dostal se do invalidního důchodu a dosahuje tak nižších příjmů než před škodní událostí.

Podle ustanovení § 2959 „*při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*“¹⁰⁰ Při usmrcení musí škůdce podle § 2961 uhradit též přiměřené náklady na uskutečnění pohřbu tomu, kdo je vynaložil. V případě, že se na vypravení pohřbu vztahuje možnost čerpat veřejnou dávku „Pohřebné“ podle jiného právního předpisu, škůdce uhradí pouze zbytek nákladů,

⁹⁸ Nsoud.cz: *Metodika k § 2958 o. z.* [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacinnost~Metodikak%3F2958o.z

⁹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

¹⁰⁰ Tamtéž.

keré tato dávka nepokryla. Může se stát, že bude podle zvyklostí na daném místě uložena i povinnost v přiměřeném rozsahu uhradit náklady spojené se smuteční hostinou. Pokud měl zemřelý vůči někomu vyživovací povinnost, musí škůdce těmto pozůstalým hradit náklady na výživu ve formě tzv. peněžitého důchodu.

Při poškození věci se výše škody určuje podle obvyklé ceny této věci v době poškození. Musí se také zohlednit náklady, které musí poškozený účelně vynaložit k obnově nebo nahrazení této věci.¹⁰¹

Podle § 2970 musí škůdce při poranění zvířete nahradit náklady spojené s péčí tohoto zvířete tomu, kdo je účelně vynaložil. Náklady mohou převyšovat i cenu samotného zvířete, pokud by je při takové péči vynaložil každý rozumný chovatel.

Občanský zákoník obsahuje několik dalších skutkových podstat upravujících náhradu různých druhů škod, např. škoda z provozu dopravních prostředků nebo škoda způsobená informací nebo radou. Výše blíže rozepsané druhy škod byly vybrány především proto, protože zásah do života, zdraví nebo cti se zdá být tou nejcitelnější újmou, poněvadž nic cennějšího člověk nemůže mít. Samozřejmě škoda na věci nebo při poranění zvířete také dokáží velice zasáhnout, ovšem jsou rozhodně lépe napravitelné, respektive nahraditelné.

3.4 Komparace

Nejrozsáhlejší kapitola této práce měla za úkol zabývat se důsledky vyvozenými ze vzniklé právní odpovědnosti. Nejprve byly na řadě trestněprávní sankce. Vzhledem ke skutečnosti, že trestní právo působí jako tzv. ultima ratio, tedy až v těch nejzazších případech, které nelze postihnout mírnějším způsobem, jsou jeho sankce také nejprísnější a minimálně v rámci veřejného práva i nejpočetnější. Je to pochopitelné vzhledem k tak značnému počtu trestných činů, které jsou definovány ve zvláštní části trestního zákoníku.

V první kapitole řešily vznik trestní odpovědnosti tři zákony. Stejně tak tomu je i u trestněprávních sankcí. Prvním a asi též nejdůležitějším je trestní zákoník, který pak subsidiárně platí vůči zákonu o soudnictví ve věcech mládeže a zákonu

¹⁰¹ § 2969. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v posledním znění

o odpovědnosti právnických osob. Tyto dva předpisy speciálně upravují sankce pro mládež a pro právnické osoby, takže co není řečeno v nich, platí, co stanovuje trestní zákoník vůči klasickým fyzickým osobám. U osob mladistvých jsou sankce jim ukládané mírnější co do rozsahu (např. obecně prospěšné práce), tak i výše (např. peněžité opatření). Také platí, že trest odnětí svobody v kterékoli formě může být uložen pouze v rámci trestního práva. Takto přísný trest nelze uložit v žádném jiném právním odvětví. Zde se opět odráží již zmíněná zásada ultima ratio.

Zato správní právo je co do počtu správních trestů o dost mírnější. Jedním z důvodů je určitě fakt, že přestupky jsou méně společensky závažné než trestné činy, a tudíž za ně postačuje uložit i méně závažné sankce. Taková sankce napomenutí by u trestných činů byla naprosto zbytečná a nic neřešící. Zbylé správní tresty jsou si s některými trestními sankcemi podobné nebo dokonce totožné v názvu, ovšem svým významem, respektive rozsahem jsou mírnějšího rázu. Velká podobnost je spatřována u správního trestu a trestu propadnutí věci, potažmo náhradní hodnoty. U ochranných opatření je opět spatřována větší přísnost v trestním právu než v právu správním. V rámci správního práva nelze uložit ani ochranné léčení ani zabezpečovací detence. Také se zabráním části majetku se ve správním právu nelze setkat. Určitou podobnost, ačkoli ne tak velkou jako u propadnutí věci, lze najít u ochranného opatření zabránění věci, respektive náhradní hodnoty, které znají obě porovnávaná právní odvětví. Trestní a správní právo také spojují některé zásady pro ukládání jejich trestů, např. pro obě platí zásada zákonnosti nebo presumpce nevinny.

Ve správním právu je v souvislosti se správními tresty stěžejní zákon o odpovědnosti za přestupky a k němu speciální zákon o některých přestupcích, které by se daly s trochou nadsázky přirovnat k obecné a zvláštní části trestního zákoníku. Na rozdíl od trestního práva, které má speciální předpisy pro právnické osoby i mladistvé, upravuje zákon o odpovědnosti za přestupky fyzické, právnické i mladistvé osoby dohromady. U správního trestu pokuty a zákazu činnosti je vůči mladistvým příznivější než vůči dospělým. Jediným správním trestem určeným výhradně právnickým, případně podnikajícím fyzickým osobám, je zveřejnění

rozhodnutí o přestupku. S tímto správním trestem si je v lecčem podobný trest uveřejnění rozsudku ukládaný podle zákona o odpovědnosti právnických osob. Přestupky a správní tresty za ně ukládané ovšem řeší ještě celá řada dalších speciálních zákonů upravujících určitou oblast lidských činností, např. zákon o silničním provozu¹⁰² nebo zákon o ochraně osobních údajů.¹⁰³

V souvislosti se spácháním trestného činu nebo přestupku vzniká poškozenému velmi často škoda. V takovém případě přichází na řadu občanský zákoník, který právě náhradu velkého množství škod upravuje. Převážnou část skutkových podstat náhrady škody převzal současný občanský zákoník od toho předchozího, ovšem nelze mu upřít, že některé z nich zpřesnil nebo jinak upravil a také že přišel i s pár zcela novými. Obecně se dá říct, že je tento občanský zákoník více ohleduplný a příznivější vůči poškozeným osobám, nekomplikuje jim život víc, než bezpodmínečně musí. Samotné náhrady jsou zajímavější, konkrétnější a určitě i přístupnější. Velkou pomůckou se jeví být také Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Na druhou stranu uložená náhrada škody rozhodně přispěje k nápravě škůdce a preventivně bude působit i na zbytek společnosti, poněvadž v současné době se může taková náhrada vyšplhat až do desítek milionů korun.

¹⁰² Zákon č. 361/2000 Sb., o silničním provozu v posledním znění

¹⁰³ Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů v posledním znění

4 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

V některých případech mohou nastat skutečnosti, kdy osoba svým jednáním zasáhne určitým způsobem do chráněných práv jiné osoby či osob, způsobí tím škodu, ale díky důvodu, pro který takto jednala, nebude za své jednání nijak potrestána ani nucena způsobenou škodu nahradit. Takovýmto typům jednání se souhrnně říká okolnosti vylučující protiprávnost (OVP). Každé právní odvětví pak stanovuje vlastní podmínky, při jejichž splnění se jedná o OVP.

4.1 OVP v trestním právu

„Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti.“¹⁰⁴ Pokud tedy existuje důvod, který pachatelovo jednání určitým způsobem ospravedlňuje, nejedná se od počátku o trestný čin, protože chybí zákonný znak – protiprávnost činu. Bez tohoto znaku tedy nemůže vzniknout ani trestní odpovědnost. Trestní zákoník vymezuje pět okolností vylučujících protiprávnost: krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně. Nelze to ale považovat za taxativní, uzavřený výčet. Např. beztrestnost policejního agenta je za splnění určitých podmínek označována jako specifická okolnost vylučující protiprávnost, která je definována až ve zvláštní části trestního zákoníku.

Pokud pachatel jedná v krajní nouzi podle § 28 trestního zákoníku, musí odvracet nebezpečí hrozící trestním zákonem chráněnému zájmu, toto nebezpečí musí bezprostředně hrozit a nelze ho v danou chvíli odvrátit jinak (požadavek subsidiarity), způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který původně hrozil (požadavek proporcionality), a ohrožená osoba nesmí mít povinnost toto nebezpečí snášet (např. lékař, policista či hasič).

¹⁰⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). Str. 263. ISBN 978-80-7502-380-3.

Jednat v krajní nouzi může i osoba, jejíž zájmy nejsou ohroženy, a také osoba, která předmětné nebezpečí vyvolala. Při odvracení nebezpečí může být též zasaženo i do sféry třetích osob.

Nutná obrana je vůči jednání v krajní nouzi privilegovaným, speciálním případem. Trestní zákoník v § 29 opět vymezuje objektivní podmínky, které musí být v případě jednání v nutné obraně splněny. Na rozdíl od krajní nouze, kde stačilo bezprostředně hrozící nebezpečí, při nutné obraně musí být odvracen přímo hrozící nebo trvajícím útok, tedy úmyslné protiprávní jednání člověka nebezpečné pro společnost, směřující stejně jako u krajní nouze proti zájmu chráněnému trestním zákonem. Obrana zároveň ale nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Na druhou stranu ale obrana musí být z logiky věci intenzivnější než útok, aby byla schopna ho odrazit. Proto je důležité zdůraznit slovní spojení „zcela zjevně nepřiměřená“. Pro zachování podmínek jednání v nutné obraně se napadený navíc nemusí bránit pouze pasivně, nýbrž i aktivně. Z toho vyplývá, že i následná škoda způsobená obranou může být větší než škoda, která hrozila při útoku.

Nutná obrana je možná pouze vůči útočníkovi, nikoli vůči třetím osobám, jako tomu bylo u krajní nouze. Chybí zde také požadavek subsidiarity, tedy není se třeba zamýšlet nad tím, zda je možné útok odvrátit jinak, a současně osoba též logicky nemusí být v žádném případě povinna útok snášet. Naopak také při nutné obraně může jednat kdokoliv, takže i ten, vůči němuž útok vůbec nesměřuje.

Třetí jmenovaná okolnost vylučující protiprávnost – svolení poškozeného – již svým názvem napovídá, že spočívá ve skutečnosti, kdy poškozený svolil k činu, který by byl jinak činem trestným. Podle § 30 trestního zákoníku musí takový čin směřovat vůči zájmům osoby, o nichž může sama oprávněně rozhodovat, s výjimkou svolení k ublížení na zdraví nebo usmrcení, pokud se nejedná o souhlas s legálním a ověřeným lékařským zákrokem. Porušení těchto osobních zájmů se ale nesmí dotýkat zájmů společenských. Svolení musí být také zásadně dáno před činem, maximálně současně s ním. Dodatečně může být uděleno jen ve výjimečných případech. Musí být zároveň dobrovolné, vážné, jasné a srozumitelné.

Přípustné riziko jako další z OVP výslovně upravuje v § 31 až nynější trestní zákoník. Spočívá v tom, „že při zavádění nové techniky, při zkoušení nových výrobků, při odvracení nebezpečí, které vzniklo ve výrobě, a při výzkumu je třeba někdy zájmy, jinak chráněné, vystavit určitému nebezpečí v zájmu vědeckotechnického pokroku.“¹⁰⁵ Musí se jednat o riziko při výkonu společensky prospěšné činnosti v rámci zaměstnání, povolání, postavení či funkce. Jednání osoby musí být v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měla v době, kdy se rozhodovala o dalším postupu, přičemž nesmí způsobit ohrožení života nebo zdraví člověka, pokud k tomu ten nedal souhlas podle jiného právního předpisu. Podmínkou je také subsidiarita rizika, kdy musí být jasné, že společensky prospěšného výsledku nelze dosáhnout jiným způsobem než ohrožením nebo porušením jinak chráněného zájmu. Takový výsledek pak musí odpovídat míře dovoleného rizika. Škoda by neměla být příliš vysoká. Vždy by se mělo jednat tak, aby k ohrožení zdraví nebo dokonce života nedošlo. Ohrožený člověk by měl být vždy plně informován s riziky, které mu hrozí, a vždy musí jednat zcela dobrovolně. Rizikové jednání by také nemělo být v rozporu s dobrými mravy, což se posuzuje v každém případě individuálně, jelikož tento pojem není v trestním zákoníku definován.

Poslední výslovně upravenou okolností vylučující protiprávnost je oprávněné použití zbraně. Ustanovení § 32 trestního zákoníku říká, že „*trestný čin nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem.*“¹⁰⁶ Tím pádem plně odkazuje na zvláštní zákony, které jednak samy upravují vůbec definici, co se pro jejich účely považuje za zbraň, a jednak také přesné podmínky, kdy ji lze oprávněně použít. Např. zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, stanovuje pro použití zbraně v krajní nouzi nebo v nutné obraně ještě další podmínky, které přitom musí být splněny, kdežto zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, dovoluje použití zbraně za těchto okolností bez dalšího.

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). Str. 282. ISBN 978-80-7502-380-3.

¹⁰⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

Jak již bylo řečeno, výše zmíněných pět obecných okolností vylučujících protiprávnost nejsou jediné možné. Spoustu dalších pak dovozuje teorie a praxe. Týká se to zejména výkonu zákonných práv a povinností nebo výkonu povolání. Když soudce vezme ze zákonných důvodů obviněného do vazby, nedopouští se trestného činu, protože pouze plní svou zákonem uloženou povinnost. Stejně tak soudní exekutor při řádném výkonu exekuce v mezích zákona nepáchá žádný trestný čin, protože pouze vykonává své povolání. Také výkon dovolené činnosti, zejména některých druhů sportů (např. box), kdy hrozí nebezpečí pro zdraví, je považován za okolnost vylučující protiprávnost.¹⁰⁷

4.2 OVP ve správním právu

Zákon o odpovědnosti za přestupky vyjmenovává také pět obecných okolností vylučujících protiprávnost: krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko a oprávněné použití zbraně. Za splnění podmínek, které jsou stanoveny u každé z nich zvlášť, člověku tak od počátku nevzniká odpovědnost za přestupek, jelikož chybí zákonný znak protiprávnosti přestupku, tudíž se o přestupek od začátku vůbec nejedná.

Podle § 24 jde o krajní nouzi, pokud je činem odvraceno nebezpečí přímo hrozící zákonem chráněnému zájmu. Platí zde požadavek subsidiarity, tedy že toto nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak, i proporcionality, kdy takovým odvracením způsobený následek nesmí být stejný nebo ještě závažnější než ten, který původně hrozil. Osoba, které nebezpečí hrozí, také nesmí být povinna ho snášet. Jednat v krajní nouzi může kdokoli včetně osoby, která nebezpečí vyvolala. Může být přitom zasaženo i do sféry třetích osob.

Podle ustanovení § 25 nutná obrana spočívá v odvracení přímo hrozícího nebo trvajícího útoku na zákonem chráněný zájem. Obrana ale nesmí být zcela nepřiměřená způsobu útoku. Při takové obraně ale nesmí být zasaženo do sféry třetích osob, na rozdíl od krajní nouze. Chybí zde také požadavek subsidiarity a ohrožená osoba rozhodně nemusí být povinna útok snášet. Jednat v nutné

¹⁰⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). Str. 263 – 288. ISBN 978-80-7502-380-3.

obraně stejně jako v krajní nouzi však může kdokoli, nejen osoba, vůči níž je útok veden.

Svolení poškozeného jako třetí OVP spočívá podle § 26 v tom, že pokud jsou činem dotčeny zájmy osoby, která o nich může bez omezení oprávněně rozhodovat, ale tato osoba před nebo současně s takovým jednáním k němu dala souhlas, pak se nejedná o přešupek. Svolení zároveň musí být dáno dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně. Osoba k němu tedy nesmí být žádným způsobem přinucena či jinak ovlivněna. Jako svolení nelze považovat souhlas k ublížení na zdraví s výjimkou svolení k legálním a ověřeným lékařským zákrokům.

Při výkonu společensky prospěšných činností jako je vývoj či výzkum různého druhu je někdy potřeba trochu riskovat, aby bylo dosaženo společensky prospěšného výsledku. Při tomto riziku se může stát, že bude zasažen některý zájem chráněný zákonem, tudíž může být spáchán přešupek. Proto vznikla OVP přípustné riziko, kterou upravuje § 27. Podmínkou je, aby takto jednajíc osoba pracovala v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi dostupnými v době jejího rozhodování o dalším postupu a aby to bylo v rámci jejího zaměstnání, povolání, postavení či funkce. Jak už bylo řečeno, musí se jednat o společensky prospěšnou činnost, tedy nelze hovořit pouze o prospěchu jednotlivce či malé skupiny osob. Další podmínkou je, aby, pokud dojde k ohrožení života nebo zdraví člověka, byl k takovému ohrožení tímto člověkem udělen souhlas podle jiného právního předpisu. Společensky prospěšný výsledek musí být úměrný míře rizika, které hrozí při směřování k takovému výsledku. Výkon činnosti nesmí odporovat ani žádnému jinému právnímu předpisu, veřejnému zájmu ani se přičít dobrým mravům.

Oprávněné použití zbraně je odkázáno v § 28 na podmínky stanovené ve zvláštních předpisech. Každý zvláštní předpis si pak sám jednak definuje, co je pro jeho účely považováno za zbraň, a jednak za jakých podmínek je možné zbraň použít, aniž by se jednalo o přešupek.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přešupky a řízení o nich v posledním znění

Ačkoli zákon o odpovědnosti za přestupky vyjmenovává výslovně pouze výše popsaných pět okolností vylučujících protiprávnost, i zde teorie a praxe vyvozují další situace, kdy jednání, které by jinak bylo trestné jako přestupek, přestupkem není. Je to opět třeba při výkonu některých povolání, např. řidič sanitky převážející pacienta urgentně do nemocnice se nedopustí dopravního přestupku překročení nejvyšší povolené rychlosti v obci, ačkoli fakticky pojede rychleji, aby pacienta převezl včas.

4.3 OVP v občanském právu

Občanský zákoník výslovně definuje pouze dvě okolnosti, kdy není škůdce povinen k náhradě újmy, kterou způsobil. Je to nutná obrana a krajní nouze. Ačkoli o nich není hovořeno přímo jako o okolnostech vylučujících protiprávnost, bezpochyby se o ně jedná. Nutná obrana i krajní nouze jsou zvláštními druhy svépomoci. Podle § 14 občanského zákoníku si může jednoduše řečeno každý svépomocí ochránit přiměřeným způsobem své ohrožené právo.

Ustanovení § 2905 věty první říká, že kdo při jednání v nutné obraně (při odvracení od sebe nebo jiné osoby bezprostředně hrozící nebo trvající protiprávní útok) způsobil újmu útočnickovi, není povinen k její náhradě. Druhá věta pak stanovuje podmínky, kdy tomu tak skutečně je. Nesmí být zjevné, že osobě napadené útočnickem hrozí jen nepatrná újma nebo že obrana je zcela zjevně nepřiměřená vzhledem k závažnosti újmy, kterou útočnick při obráncově odvracení útoku utrpěl. Zde je nutné opět zdůraznit spojení „zcela zjevně nepřiměřená,“ protože už z logiky věci musí být použita větší síla pro efektivní odražení útoku, tudíž se může stát, že tím bude způsobena i větší újma, než která hrozila. V nutné obraně může jednat i třetí osoba. Pokud bude při odvracení útoku použita cizí věc, která přitom bude poškozena nebo dokonce zničena, bude obránce povinen k alespoň částečné náhradě způsobené škody vlastníkovu této věci.¹⁰⁹ Z toho tedy plyne, že ani podle občanského zákoníku nelze v rámci jednání v nutné obraně zasahovat do sféry třetích osob.

¹⁰⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

Pokud od sebe nebo od někoho jiného člověk odvrací přímo hrozící nebezpečí újmy, jedná podle § 2906 v krajní nouzi, tudíž není povinen k náhradě újmy, kterou tímto jednáním způsobil. Platí zde ovšem na rozdíl od nutné obrany požadavek subsidiarity, tedy skutečnost, že za daných okolností nebylo možné toto nebezpečí odvrátit jinak. Dále je tu požadavek proporcionality, tedy že způsobený následek nesmí být stejně závažný nebo ještě závažnější než újma, která původně hrozila, což ovšem neplatí v případech, kdy by majetek i bez jednání v krajní nouzi podlehl zkáze. Pokud toto nebezpečí však vlastní vinou vyvolala osoba, která ho nyní odvrací, bude i při jeho úspěšném odvrácení pořád povinna nahradit způsobenou újmu.¹¹⁰

Ustanovení § 2907 umožňuje při posuzování, zda osoba jednala v krajní nouzi nebo v nutné obraně, větší benevolenci vůči splnění podmínek těchto okolností vylučujících protiprávnost, když říká, že se má přihlídnout i k omluvitelnému vzrušení mysli této osoby. Když se někdo ocitne v takové situaci, kdy musí rychle jednat, aby ochránil sebe nebo jiného, je pro něho často těžké tak rychle vyhodnotit, jak intenzivní nebezpečí mu doopravdy hrozí a současně jak intenzivní obrana tedy bude potřebná. Taková osoba jedná často v silném stresu nebo strachu.¹¹¹

Hned následující § 2908 přiznává osobě, která odvracela hrozící újmu, právo na náhradu účelně vynaložených nákladů a případně také na náhradu újmy, kterou přitom utrpěla. Tuto náhradu může požadovat i vůči osobě, v jejíž zájmu jednala, ale maximálně v takovém rozsahu, který bude přiměřený tomu, co odvrátila.

Při konzultaci s odborníkem na občanské právo, prof. Plecítým, bylo zjištěno, že občanský zákoník uznává jako okolnosti vylučující protiprávnost i další, které upravuje např. trestní zákoník, tedy přípustné riziko, svolení poškozeného i oprávněné použití zbraně. Samozřejmě ani řádný výkon zákonných práv

¹¹⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

¹¹¹ Tamtéž.

a povinností nebo dovolených činností nespojuje automaticky s povinností nahradit škodu tímto jednáním způsobenou.¹¹²

4.4 Komparace

Poslední kapitola této práce popisovala okolnosti vylučující protiprávnost (OVP), které zná každé ze stěžejních právních odvětví. Lze si všimnout, že minimálně v rámci trestního a správního práva jsou OVP ve svém názvu, ale i podmínkách jejich splnění téměř totožné. Pouze s logickým rozdílem, že v trestním právu se jedná o čin jinak trestný jako trestný čin, kdežto ve správním právu jde o čin, který by byl jinak trestný jako přestupek.

U krajní nouze, nutné obrany a přípustného rizika v trestním právu se musí jednat o ohrožení zájmu chráněného vysloveně trestním zákonem, kdežto správní právo řeší ohrožení zájmu, který může být chráněn jakýmkoli zákonem. Svolení poškozeného se v trestním právu odchyľuje pouze v úplně posledním slovu v odst. 3 pojednávajícím o svolení k lékařským zákrokům, které je jedinou možností, jak se může týkat souhlas poškozeného s ublížením na zdraví nebo usmrcením OVP svolení poškozeného. Právě to usmrcení je jediný rozdíl, protože svou závažností může být řešeno pouze v trestním, nikoli správním právu. To se omezuje pouze na ublížení na zdraví, kde by se ještě mohlo jednat jen o přestupek. Z uvedeného plyne, že pouze oprávněné použití zbraně jako poslední výslovně vymezená OVP se neliší vůbec. Je to z toho důvodu, že jak trestní, tak správní právo plně odkazují na zvláštní zákony.

Občanský zákoník výslovně řeší pouze dvě OVP, a to nutnou obranu a krajní nouzi. Prvním rozdílem, byť se jedná pouze o detail, je jejich prohozené pořadí, protože trestní i správní právo řeší nejdříve krajní nouzi a nutnou obranu až na druhém místě. Svým obsahem se tyto okolnosti nijak závratně neliší od svých jmenovkyň v právu trestním a správním. Pár rozdílů se v podmínkách jejich splnění ovšem najít dá. U nutné obrany se v občanském zákoníku výslovně mluví o protiprávním útoku, kdežto v trestním i správním právu se jednotně hovoří

¹¹² *Luborludma.cz: Nutná obrana a krajní nouze v civilním právu* [online]. [cit. 2.3.2022]. Dostupné z: <http://www.luborludma.cz/nutna-obrana-krajni-nouze-v-civilnim-pravu/>

pouze o útoku. Z hlediska významu se ale o žádný rozdíl nejedná, protože u všech tří odvětví se musí jednat o úmyslném protiprávním jednání člověka směřujícím vůči chráněnému zájmu. Větším rozdílem je fakt, že občanský zákoník vedle požadavku proporcionality, který je společný i pro trestní a správní právo, přidává ještě jeden alternativní požadavek, a tím je jen nepatrná újma hrozící napadené osobě vzhledem k jejím poměrům. Tím je občanský zákoník odlišný.

Jednání v krajní nouzi se taktéž svým obsahem ve znění občanského zákoníku skoro neliší. U požadavku proporcionality ovšem připouští výjimku, kdy lze způsobit stejně závažný nebo dokonce závažnější následek, a to tehdy, pokud by majetek i tak podlehl zkáze. Nejpodstatnějším rozdílem u krajní nouze podle občanského zákoníku je však skutečnost, že pokud bude v krajní nouzi jednat osoba, která nebezpečí sama vlastní vinou vyvolala, tak bude pořád povinna nahradit újmu způsobenou jednáním odvracejícím toto nebezpečí. V trestním i správním právu není o této vinné osobě žádná zmínka. Naopak obě stejně hovoří o další podmínce, kterou občanský zákoník zase nezná, a tou je požadavek, že ohrožená osoba nesmí být povinna toto nebezpečí snášet.

Občanský zákoník je vůči osobám jednajícím v nutné obraně nebo krajní nouzi mírnější v tom smyslu, že požaduje, aby bylo při posuzování naplnění všech podmínek takového jednání přihlédnuto k jejich omluvitelnému vzrušení mysli. Trestní ani správní právo nic takového neumožňují.

Společné mají trestní, správní i občanské právo v této oblasti určitě to, že uznávají jako okolnosti vylučující protiprávnost i další případy, ačkoli tyto nejsou přímo definovány v právních předpisech, ale jsou pouze dovozovány z praxe.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat právní odpovědnost z několika hledisek v rámci trestního, správního a občanského práva a díky tomu tak pomoci laické veřejnosti, případně začínajícím studentům právního zaměření, se alespoň rámcově v této velice rozsáhlé problematice zorientovat. K tomu by mohla posloužit i komparace neboli srovnání zjištěných podobností a rozdílů na konci každé z posledních tří kapitol zaměřených vždy na jeden vybraný aspekt právní odpovědnosti. Ovšem v současné chvíli není možné konstatovat, zda byl tento cíl splněn, poněvadž ještě nikdo nedostal prostor se s prací a jejím obsahem seznámit.

První kapitola se nejprve zabývá samotnou definicí právní odpovědnosti, jejími funkcemi, pojetími (koncepty) a také jejími dvěma základními druhy, tedy odpovědností subjektivní a objektivní. Vyskytuje se zde také krátký historický exkurs na počátky vzniku teoretických koncepcí právní odpovědnosti, který je uveden spíše pro zajímavost. Druhá kapitola již řeší právní odpovědnost z hlediska předpokladů vzniku jednotlivých stěžejních druhů právní odpovědnosti. Ve třetí a nejrozsáhlejší kapitole je analyzováno vyvození důsledků ze vzniklé právní odpovědnosti, tedy sankcí v oblasti trestního a správního práva a druhů náhrady škody v občanském právu. Poslední čtvrtá kapitola pojednává o situacích, za kterých by běžně právní odpovědnost vznikla, jenže při nich došlo ke splnění určitých podmínek, které její vznik od počátku neumožňují. Jedná se tak o okolnosti vylučující protiprávnost.

Obecně je možné shrnout zjištěné poznatky následovně. Trestní a správní odpovědnost jsou si ve své podstatě velmi podobné, ať už se jedná o předpoklady jejich vzniku, vymezení okolností vylučujících protiprávnost a do jisté míry i sankce. Je pouze nutné si uvědomit, že trestné činy jsou společensky závažnější než přestupky, čemuž musí zákonitě odpovídat i rozdílná závažnost z nich vyvozených sankcí. Vedle těchto dvou odpovědností pak stojí odpovědnost v občanském právu, jež záleží v povinnosti nahradit způsobenou škodu. Dalo by se tak říct, že zatímco trestní a správní právo se zaměřují především

na odpovědného pachatele, kterého za spáchaný čin chtějí za každou cenu potrestat a ochránit před ním obecně zbytek společnosti, občanské právo myslí přímo na osobu poškozenou tímto spáchaným činem (pominou-li se samozřejmě případy náhrady škody při objektivní odpovědnosti) a na její přípustné nároky vůči pachateli, škůdci. Tím se tato tři právní odvětví hezky doplňují a dohromady tvoří fungující konzistentní systém.

Možností dalšího zpracování tématu právní odpovědnosti v budoucnu je celá řada, jelikož se jedná o problematiku opravdu velice rozsáhlou. Právní odpovědnost navíc prostupuje celým právním řádem, tudíž si budoucí autoři třeba mohou vybrat komparaci odpovědnosti v rámci jiných právních odvětví. Z důvodu již tak značného rozsahu této práce nedošlo k analýze a komparaci možností zániku právní odpovědnosti, takže tento aspekt jistě může být také námětem pro další práce. Jednoznačně lze na úplný závěr říci, že zpracování jakéhokoli tématu týkajícího se právní odpovědnosti je velice obohacující a přínosné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

BUDÍKOVÁ, Alice. *Objektivní a subjektivní právní odpovědnost, speciální druhy odpovědnosti*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha, Katedra práva. Vedoucí práce Mgr. Soňa Koníčková.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1.

GERLOCH, Aleš a Karel BERAN. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-058-1.

HARVÁNEK, Jaromír et al. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-458-9.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-380-3.

MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-7502-199-1.

OSINA, Petr. *Teorie práva*. 2. vydání. Praha: Leges, 2020. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-461-9.

PLECITY, Vladimír, Josef SALAČ a Jan BAJURA. *Úvod do studia občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7552-703-5.

Zákonná úprava

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky* v posledním znění

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod* v posledním znění

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* ve znění k 1. 7. 2021

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* v posledním znění

Zákon č. 141/1961 Sb., *trestní řád* ve znění k 1. 7. 2021

Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* ve znění k 1. 7. 2021

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v posledním znění

Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích v posledním znění

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v posledním znění

Webové stránky a elektronické zdroje

Businessinfo.cz: Řízení o přestupcích a sankce za přestupky ukládané podle přestupkového zákona [online]. [cit. 17.2.2022]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/rizeni-o-prestupcich-sankce-ppbi/4/>

Epravo.cz: ušlý zisk a náhrada škody [online]. [cit. 4.2.2022]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/usly-zisk-a-nahrada-skody-105645.html>

Justice.cz: Alternativní tresty [online]. [cit. 7.2.2022]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/alternativni-tresty?clanek=obecne-informace>

Luborludma.cz: Nutná obrana a krajní nouze v civilním právu [online]. [cit. 2.3.2022]. Dostupné z: <http://www.luborludma.cz/nutna-obrana-krajni-nouze-v-civilnim-pravu/>

Nahradaskody.cz: Skutečná škoda [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <http://www.nahradaskody.cz/vecna-skoda/skutečna-skoda/>

Nsoud.cz: Metodika k § 2958 o. z. [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: https://nsoud.cz/Judikatura/ns_web.nsf/Edit/Rozhodovacicinnost~Metodikak%3F2958o.z

Obcanskyzakonik.justice.cz: Nemajetková újma [online]. [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/nahrada-ujmy/konkretni-zmeny/nemajetkova-ujma>

Pravni prostor.cz: Podmínky a platnost vyloučení či omezení odpovědnosti za škodu [online]. [cit. 4.2.2022]. Dostupné z: <https://www.pravni-prostor.cz/clanky/obcanske-pravo/podminky-a-platnost-vyloucenici-omezeni-odpovednosti-za-skodu>